

Συνεργασία στα πλαίσια
του Αρκτικού Συμβουλίου:
Περιβαλλοντική
Προστασία

Όθων-Αλέξανδρος
Καμινιάρης-Κοντόσταυλος

Ερευνητικά Κείμενα ΕΕΕΠ Νο. 7/2018

Φεβρουάριος 2018

**Εργαστήριο Ευρωπαϊκής
Ενοποίησης και Πολιτικής**

Αιόλου 42-44, 105 60 Αθήνα

«Συνεργασία στα πλαίσια του Αρκτικού Συμβουλίου: Περιβαλλοντική Προστασία»

Όθων-Αλέξανδρος Καμινιάρης-Κοντόσταυλος

Ερευνητικά Κείμενα ΕΕΕΠ Νο 7/2018

Η παρούσα μελέτη αποτελεί τη διπλωματική εργασία του Όθωνα-Αλέξανδρου Καμινιάρη-Κοντόσταυλου που εκπονήθηκε το 2017 στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές» του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με επιβλέπουσα την Αναπλ. Καθηγήτρια, Εμμανουέλα Δούση.

Copyright © 2018
Εργαστήριο Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής

Αιόλου 42-44, 105 60 Αθήνα
Τηλ: 210 368 8945, 210 368 8963
e-mail: info-eeep@pspa.uoa.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Περίληψη

Η Αρκτική εκτιμάται πως κρύβει το 13% του μη ανακαλυφθέντος πετρελαίου και το 30% των μη ανακαλυφθέντων αποθεμάτων φυσικού αερίου παγκοσμίως, ενώ, παράλληλα, αποτελεί την περιοχή του πλανήτη που πλήττεται περισσότερο από την κλιματική αλλαγή, θερμαινόμενη με διπλάσιο ρυθμό από οποιαδήποτε άλλη (φαινόμενο της «αρκτικής ενίσχυσης»). Πλέον, γίνεται λόγος για το «αρκτικό παράδοξο», καθώς, με την τήξη των εκεί πάγων, ανοίγονται νέοι εμπορικοί δίαυλοι και διευκολύνεται η εκμετάλλευση των υπαρχόντων πόρων, η χρήση και εξόρυξη των οποίων επιδεινώνουν την κατάσταση της περιοχής, καθιστώντας την και υπαίτια της κλιματικής αλλαγής, πέρα από αποδέκτη της. Το Αρκτικό Συμβούλιο, ο γνωστότερος, αν όχι ο σημαντικότερος δρών που ασχολείται με την περιβαλλοντική προστασία της Αρκτικής, ως οντότητα ηπίου δικαίου, στερείται νομοπαρασκευαστικής εξουσίας, όμως, το γνώρισμα του αυτό δεν περιστέλλει τόσο την επιρροή του. Το Συμβούλιο συμβάλλει στην προστασία της περιοχής, μέσω προγραμμάτων, με τη διεξαγωγή ερευνών, τη διάχυση της παραγόμενης γνώσης και την ενημέρωση-ευαισθητοποίηση για τα ζητήματά της, ενώ έχει αποτελέσει το forum διαπραγμάτευσης τριών νομικά δεσμευτικών πολυμερών συμφωνιών για την Αρκτική, δράση που αποδεικνύει την εξέλιξη και την «οργανωσιακή εκμάθησή» του ως θεσμού.

Λέξεις κλειδιά:

Αρκτική, Κλιματική αλλαγή, Αρκτικό Συμβούλιο, Περιβαλλοντική προστασία, Οργανωσιακή εκμάθηση

Abstract

It is estimated that in the Arctic lies 13% of the undiscovered oil and 30% of the undiscovered natural gas global resources. Also, the Arctic constitutes the most susceptible to climate change region of the planet, as the temperature there has risen twice as much as in other regions (“Arctic amplification” phenomenon). With the melting of the Arctic ice, new sea routes become available and the exploitation of the Arctic resources becomes easier. Thus, the “arctic paradox” is born: as the use and exploitation of the aforementioned sea routes and resources deteriorate the state of the region, it is also rendered responsible for climate change, apart from its most vulnerable prey. The Arctic Council, the best known (if not most important) actor concerning itself with the environmental protection of the Arctic, as a soft law body, lacks legislative mandate. Nonetheless, this feature does not reduce its influence greatly. The Council contributes to the protection of the region through various programmes, by conducting research, disseminating knowledge and raising awareness on Arctic issues. It has also been the forum within which three legally binding multilateral agreements, concerning the Arctic, have been signed. Its action demonstrates its evolution throughout twenty-one years of existence and its “organizational learning” as an institution.

Key words:

Arctic, Climate change, Arctic Council, Environmental protection, Organizational learning

“The Arctic has a great potential. Better access to natural resources and the opening of new sea routes in the Arctic will bring benefits, but also challenges.

The new opportunities oblige us all to work for sustainable development in the Arctic region. This will emphasize the leading role of the Arctic Council in producing outstanding scientific assessments and addressing the impacts of globalization and climate change.”

Timo Soini,

Minister for Foreign Affairs of Finland

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω, κατ' αρχάς, την καθηγήτριά μου κα. Εμμανουέλα Δούση για την εμπιστοσύνη της και την κατανόησή της, χωρίς τις οποίες η παρούσα εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί. Την ευχαριστώ, ακόμη, για την στήριξη και την καθοδήγησή της που ήταν συνεχείς και κομβικές κατά τη συνεργασία μας, αλλά και καθ' όλα τα έτη των σπουδών μου, ήδη από το προπτυχιακό επίπεδο. Υπήρξε πάντα πηγή έμπνευσης και αγάπης για το αντικείμενο σπουδών.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τους κους Ηλία Κονοφάγο και Γιώργο Τζογόπουλο για την προθυμία τους να με κατευθύνουν και να μοιραστούν υλικό μαζί μου.

Σε πιο προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Λυδία Αβράμη και τη Δανάη Κωνσταντινίδου για τις πολλές μας συζητήσεις και την ανταλλαγή απόψεων, καθώς με την εμπειρία τους οι υποδείξεις τους ήταν καίριες, αλλά και για την γενικότερη στήριξή τους. Ειδική μνεία οφείλω, αφ' ενός στη Μάριαμ, για την πρόσβαση που μου προσέφερε στην ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του The American College of Greece (Deree), και αφ' ετέρου την Εβελίνα, γιατί περάσαμε μαζί το «δράμα μας». Για την στήριξή τους και την πίεση που μου ασκούσαν να εργαστώ, ευχαριστώ αμέριστα τον Γιώργο, την Ελένη, τον Ερμή, την Ιωάννα και τη Μιρέλλα.

Κυρίως, όμως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για τα εφόδια που μου έχει παρέξει, κάνοντάς με τον άνθρωπο που είμαι, για την πίστη τους και για την συνεχή στήριξή τους: τον πατέρα μου, Δημήτρη, τον αδερφό μου Μιχάλη, τη Λιλίκα και τη Νόνα.

Η παρούσα εργασία είναι ειδικά αφιερωμένη στην πολυαγαπημένη μου μητέρα, Μυρτώ, η οποία δεν πρόλαβε να με δει να ολοκληρώνω αυτό το μεταπτυχιακό, με την ελπίδα να ένιωθε υπερήφανη για εμένα, διαβάζοντάς την.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ:	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
Μέρος 1: Τα δεδομένα	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Αρκτική ως «μήλον της Έριδος»: περιβαλλοντικά ζητήματα, υφιστάμενη κατάσταση και οι προεκτάσεις τους	15
1.1 Περιβαλλοντικά ζητήματα στην Αρκτική.....	15
1.2 Οι προεκτάσεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων για την Αρκτική	19
Μέρος 2: Επισκόπηση του Αρκτικού Συμβουλίου	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το Αρκτικό Συμβούλιο: θεσμική διάρθρωση και λειτουργία	23
2.1 Καταβολές του Αρκτικού Συμβουλίου: η «φινλανδική πρωτοβουλία».....	23
2.2 Ίδρυση του Αρκτικού Συμβουλίου: η «καναδική πρωτοβουλία»	25
2.3 Σύσταση και θεσμική διάρθρωση του Αρκτικού Συμβουλίου	25
2.4 Η λειτουργία του Αρκτικού Συμβουλίου	28
2.5 Ο ρόλος των παρατηρητών στο Αρκτικό Συμβούλιο.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Αρκτικό Συμβούλιο στην πράξη: η ουσιαστική συνεργασία	33
3.1 Το έργο του Αρκτικού Συμβουλίου	33
3.2 Αποτίμηση του έργου του Αρκτικού Συμβουλίου.....	36
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	52

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

ACAP: Arctic Contaminants Action Program

ACIA: Arctic Climate Impact Assessment

AEPS: Arctic Environmental Protection Strategy

AGP: Arctic Governance Project

AMAP: Arctic Monitoring and Assessment Program

AMSA: Arctic Marine Shipping Assessment

AMSP: Arctic Marine Strategic Plan

BEAC: Barents Euro-Arctic Council

βλ.: βλέπε

BRC: Barents Regional Council

BRICS: Brazil, Russia, India, China, South Africa

CAFF: The Conservation of Arctic Flora and Fauna program

CARA: Circum-Arctic Resource Appraisal

CLCS: Commission on the Limits of Continental Shelf

CPAN: Circumpolar Protected Area Network

ΔΝΟ: Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΑ: European Environmental Agency

EPPR: Emergency Prevention, Preparedness and Response working group

ΗΕ: Ηνωμένα Έθνη

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

IASC: International Arctic Science Committee

ICAO: International Civil Aviation Organization

IMO: International Maritime Organization

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

MARPOL: International Convention for the Prevention of Pollution from Ships

NASA: National Aeronautics and Space Administration

NOAA: National Oceanic and Atmospheric Administration

ό.π.: όπως παραπάνω

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

OILPOL: Oil Pollution

OPRC: Oil Preparedness, Response and Co-operation

OSPAR: Oslo and Paris (Committee or Convention)

PAME: Protection of the Arctic Marine Environment working group

σελ.: σελίδα

SAR: Search and Rescue

SAOs: Senior Arctic Officials

SDU: Sustainable Development and Utilization

SDWG: Sustainable Development Working Group

SOLAS: International Convention for the Safety of Life at Sea

UNCLOS: United Nations Convention on the Law of the Sea

UNEP: United Nations Environmental Programme

UNFCCC: United Nations Framework Convention on Climate Change

WWF: World Wildlife Fund

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μολονότι ήδη από το 1972, με την Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον, διεφάνησαν οι απαρχές μιας ενασχόλησης με τα περιβαλλοντικά ζητήματα από τη διεθνή κοινότητα, η μεταφορά τους στο πεδίο της υψηλής πολιτικής των κρατών από εκείνο της χαμηλής άργησε αρκετά. Μόλις το 1983, ένας από τους μεγαλύτερους θεωρητικούς της έννοιας της ασφάλειας, ο B. Buzan, στο έργο του *“People, States and Fear”*, κατέταξε το περιβάλλον ως έναν από τους πέντε παράγοντες που επηρεάζουν την κρατική και ατομική ασφάλεια, εξ ίσου με τα στρατιωτικά, τα πολιτικά, τα οικονομικά και τα κοινωνικά ζητήματα¹. Η ευρύτερη αφύπνιση της διεθνούς κοινότητας, ωστόσο, επήλθε μάλλον ακόμη αργότερα.

Εν τω μεταξύ, εδώ και δεκαετίες, οι θάλασσες και οι ωκεανοί βρίσκονται αντιμέτωποι με μια πληθώρα περιβαλλοντικών προβλημάτων, τα οποία προκαλούνται τόσο από χερσαίες δραστηριότητες όσο και από θαλάσσιες². Ορισμένα περιβαλλοντικά ζητήματα που αφορούν θαλάσσιες περιοχές είναι η έκθεση σε κίνδυνο θαλασσίων οικοσυστημάτων και της πλούσιας βιοποικιλότητάς τους από μεγάλες πετρελαιοκηλίδες, η υπερβολική απόρριψη χημικών ουσιών, ο ευτροφισμός, τα ραδιενεργά απόβλητα κ.ά.³. Συνδυαστικά, όλα αυτά τα προβλήματα, λόγω της περιβαλλοντικής και, κατά συνέπεια, υπερεθνικής τους φύσης⁴, αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα της παραδοσιακής κρατικής κυριαρχίας⁵, χρήζοντας, έτσι, συλλογικής αντιμετώπισης.

Για την μια εκ των δύο παγωμένων περιοχών του πλανήτη, την Ανταρκτική, παρά το έντονο ψυχροπολεμικό κλίμα της εποχής, υπήρξε συλλογικό ενδιαφέρον, κυρίως από τις δύο υπερδυνάμεις, λόγω στρατηγικών τους συμφερόντων, για την ρύθμιση του καθεστώτος της, ενδιαφέρον το οποίο κατέληξε στην συνομολόγηση μιας διεθνούς σύμβασης, το 1959⁶. Για την

¹ Williams P.D. (edit. by), *“Security Studies: An Introduction”*, London and New York, Routledge, 2008, σελ. 4

² van Tatenhove J.P.M., “The environmental state at sea”, *Environmental Politics*, Vol. 25, Special Issue, p. 160-179, σελ. 160

³ Στο ίδιο, σελ. 160

⁴ Ήδη από το 1970, ο Αμερικανός διπλωμάτης George Kennan, είχε τονίσει σε άρθρο του ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν γνωρίζουν σύνορα και άρα χρήζουν συλλογικής αντιμετώπισης, γράφοντας χαρακτηριστικά ότι «ο μολυσμένος αέρας δεν κρέμεται για πάντα πάνω από την χώρα στην οποία προέκυψε η μόλυνση» (Kennan G., “To prevent a world wasteland, A proposal”, *Foreign Affairs*, Vol. 48, Issue 3, 1970, p. 401-413, σελ. 1)

⁵ van Tatenhove J.P.M., ό.π., σελ. 160

⁶ Το 1959 υπογράφηκε από 12 κράτη (μεταξύ των οποίων οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, αλλά και χώρες που διεκδικούσαν την Ανταρκτική) η «Συνθήκη για την Ανταρκτική», η οποία κατοχύρωνε την απουσία αναγνώρισης οποιασδήποτε μορφής κρατικής κυριαρχίας στην περιοχή αυτή, την ειρηνική χρήση του χώρου και την ελεύθερη χρήση του για επιστημονικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, για την περιβαλλοντική προστασία της περιοχής, υπεγράφησαν δύο ακόμη συμβάσεις, η «Συνθήκη για τη Διατήρηση της Φώκιας της Ανταρκτικής» του 1978 και η «Σύμβαση για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Βιολογικών Πόρων της Ανταρκτικής» του 1980, καθώς και το «Πρωτόκολλο στη Συνθήκη της Ανταρκτικής, για την Περιβαλλοντική Προστασία» του 1980. Αναλυτικότερα για το καθεστώς της Ανταρκτικής, βλ. Τσάλτας Γρ., *«Το διεθνές καθεστώς των θαλασσών και των ωκεανών: Διεθνής πολιτική, διεθνές δίκαιο, διεθνής οργάνωση»*

Αρκτική, αντιθέτως, δεν υπήρξε κάποια αντίστοιχη πρωτοβουλία τόσο νωρίς μεταπολεμικά. Από τη δεκαετία του 1970, η Νορβηγία και η Ρωσία έχουν εφαρμόσει ένα καθεστώς κοινής διαχείρισης για την αλιεία στη Θάλασσα του Μπάρεντς, με παράλληλες διαδικασίες παρακολούθησης και επιβολής, ενώ το 1989 ο Καναδάς με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), συνήψαν συμφωνία για τη δημιουργία ενός καθεστώτος συνδιαχείρισης, αναφορικά με ένα αποδημητικό είδος της περιοχής⁷. Η απαρχή, ωστόσο, του ευρέος φάσματος συνεργατικών πρωτοβουλιών για την Αρκτική εντοπίζεται δύο χρόνια νωρίτερα, στον λόγο του Μ. Gorbachev, ο οποίος το 1987 χαρακτήριζε την Αρκτική ως «ζώνη ειρήνης»⁸ και καλούσε για ένα νέο καθεστώς της περιοχής⁹.

Ελλείψει ενός διεθνούς οργανισμού με εξειδικευμένη δράση αποκλειστικά στον τομέα του περιβάλλοντος, δεν είναι λίγοι οι οργανισμοί παγκοσμίως που έχουν, έστω και κατ' ελάχιστο, ασχοληθεί με περιβαλλοντικά προβλήματα. Αντίστοιχα, σήμερα πλέον, δεν αποτελούν εξαίρεση και οι δρώντες (κράτη, διεθνείς οργανισμοί και διεθνή fora, αλλά και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις-ΜΚΟ) που έχουν αναπτύξει στοχευμένη δράση ή πολιτική για την Αρκτική. Στην πλειονότητα, ωστόσο, των περιπτώσεων πρόκειται απλώς για οντότητες που ασχολούνται ακροθιγώς με την συγκεκριμένη περιοχή, παράγοντας διατάξεις που παρεμπιπτόντως αφορούν το ζήτημα ή ρυθμίζουν μέρος του, εξ αιτίας της πολυπλοκότητάς του.

Παρατηρείται, δηλαδή, κατακερματισμός της περιβαλλοντικής πολιτικής της περιοχής της Αρκτικής και απουσία συνεκτικής προσέγγισης για την προστασία του αρκτικού περιβάλλοντος¹⁰. Το νομικό καθεστώς που την διέπει είναι μια αχανής και πολύπλοκη συλλογή αρχών, συνθηκών, συμβάσεων και κειμένων ηπίου δικαίου¹¹ που ρυθμίζουν τις δραστηριότητες των εθνικών κυβερνήσεων στη χρήση των εκεί υδάτων σε μια ευρεία θεματολογία, από την ελευθερία των αρκτικών θαλάσσιων, τη διατήρηση της αλιείας και άλλων θαλασσιών πόρων, απαγορεύσεις κατά της θαλάσσιας ρύπανσης και του dumping, έως και κανονισμούς για την ασφάλεια κατά τις μεταφορές και την πλοήγηση, αλλά και προσπάθειες για την εξασφάλιση της ειρηνικής χρήσης του ωκεανού¹².

Το διεθνές καθεστώς των θαλάσσιων βυθών, προστασία θαλάσσιου περιβάλλοντος, διεθνής οργάνωση και θάλασσα, το καθεστώς της Ανταρκτικής, το σύστημα της Ανταρκτικής», τόμος 2, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2003, κεφάλαιο 7

⁷ The Arctic Governance Project, "Arctic Governance in an Era of Transformative Change: Critical Questions, Governance Principles, Ways Forward", Report of the Arctic Governance Project, 14 April 2010, σελ. 4

⁸ Young O. R., "Arctic Governance - Pathways to the Future", *Arctic Review on Law and Politics*, Vol. 1, Issue 2, pp. 164-185, σελ. 168

⁹ Caron D. D., "Toward an Arctic Environmental Regime", *Ocean Development and International Law*, Vol. 24, Issue 4, pp. 377-392, σελ. 377

¹⁰ Gladun E., "Environmental Protection of the Arctic Region: Effective Mechanisms of Legal Regulation", *Russian Law Journal*, Vol. 11, Issue 9, pp. 92-109, σελ. 94

¹¹ Ο όρος αντιστοιχεί στον αγγλικό "soft law". Εφεξής, μπορεί να χρησιμοποιηθούν και εναλλακτικά οι όροι ήπια νομοθεσία και κανόνες ή κείμενα μη δεσμευτικού δικαίου

¹² Στο ίδιο, σελ. 94

Οι παίκτες που έχουν συμβάλλει στο νομικό αυτό καθεστώς με την δράση τους ή συμμετέχουν σε αυτό με κάποιον τρόπο είναι: από κράτη, τα πέντε παράκτια στην Αρκτική, γνωστά και ως «Αρκτικοί 5» (Arctic 5), δηλαδή τα Δανία (μέσω της Γροιλανδίας), ΗΠΑ, Καναδάς, Νορβηγία και Ρωσία, καθώς και άλλα μέλη των BRICS, όπως η Κίνα και η Ινδία¹³· από διεθνείς οργανισμούς οι Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)¹⁴, Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (ΔΝΟ)¹⁵, Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)¹⁶, Βόρειο ή αλλιώς Σκανδιναβικό Συμβούλιο (Nordic Council) και Επιτροπή OSPAR¹⁷· από διεθνή fora τα Βόρεια Διάσταση

¹³ Για έναν κατάλογο των εθνικών στρατηγικών για την Αρκτική, βλ. European Environmental Agency, "The Arctic Environment-European perspectives on a changing Arctic", *EEA Report*, No. 7/2017, 2017, σελ. 19

¹⁴ Η Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή του 1992 (United Nations Framework Convention on Climate Change-UNFCCC) και οι επόμενες που την εξειδικεύουν, με πιο πρόσφατη την Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή, του Δεκεμβρίου 2015, απευθύνονται και στην Αρκτική, αφού στοχεύουν την κλιματική αλλαγή εν γένει, χωρίς, ωστόσο, να υπάρχει κάπου ειδική μνεία για αυτήν. Επίσης, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (United Nations Convention on the Law of the Sea-UNCLOS) με το άρθρο 234 για τις «Περιοχές που καλύπτονται από πάγους», αλλά και του του τμήματος που αναφέρεται στους τρόπους απόκτησης εκτεταμένης Υγαλοκρηπίδας, μέσω της Επιτροπής CLCS

¹⁵ Η συγκεκριμένη ειδικευμένη οργάνωση του ΟΗΕ είναι εξουσιοδοτημένη να υιοθετεί διεθνείς κανόνες για την ασφάλεια της ναυσιπλοΐας και την πρόληψη της θαλάσσιας μόλυνσης από πλοία (Blanco-Bazán A., "Specific Regulations for Shipping and Environmental Protection in the Arctic: The Work of the International Maritime Organization", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 24, 2009, p. 381-386, σελ. 381). Έτσι, αποτελεί την παγκόσμια αρχή καθορισμού προτύπων για την ασφάλεια και τις περιβαλλοντικές επιδόσεις της διεθνούς ναυτιλίας και αναπτύσσει ρυθμιστικά πλαίσια για τη ναυτιλιακή βιομηχανία (van Tatenhove J.P.M., ό.π., σελ. 161). Μεταξύ άλλων, δύο από τις σημαντικότερες διεθνείς συμβάσεις είναι οι εξής: η Διεθνής σύμβαση για την ασφάλεια της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα (International Convention for the Safety of Life at Sea-SOLAS) του 1974 και η Διεθνής σύμβαση για την πρόληψη της ρύπανσης από τα πλοία (International Convention for the Prevention of Pollution from Ships-MARPOL) του 1973, όπως τροποποιήθηκε από το πρωτόκολλο του 1978. Το κυριότερο κείμενο που αφορά και αμιγώς στην Αρκτική είναι το «Οδηγίες για Πλοία Δραστηριοποιούμενα σε Αρκτικά Ύδατα Καλυμμένα από πάγο» του 2002 (διαθέσιμο στο <http://www.mardep.gov.hk/en/msnote/pdf/msin1276anx1.pdf>), η ανανεωμένη έκδοση του 2010 για την συμπερίληψη και της Ανταρκτικής στο «Οδηγίες για Πλοία Δραστηριοποιούμενα σε Πολικά Ύδατα» (διαθέσιμο στο: <http://www.imo.org/en/Publications/Documents/Attachments/Pages%20from%20E190E.pdf>), αλλά και ο «Πολικός Κώδικας» που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου τρέχοντος έτους (<http://www.imo.org/en/mediacentre/hottopics/polar/pages/default.aspx>). Για τα υπόλοιπα κείμενα που συναπαρτίζουν το ρυθμιστικό πλαίσιο που έχει συντεθεί από τον ΔΝΟ, βλ. Blanco-Bazán A., ό.π., σελ. 381-382)

¹⁶ Η αρκτική πολιτική της ΕΕ βασίζεται σε ανακοινώσεις της Επιτροπής/ΕΥΕΔ (2008, 2012 και 2016), σε συμπεράσματα του Συμβουλίου (2009, 2014 και 2016) και σε ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2011 και 2014), καθώς και στο πιο πρόσφατο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με «μια ολοκληρωμένη πολιτική της ΕΕ για την Αρκτική» που εγκρίθηκε στις 16 Μαρτίου 2017 [European Parliament, 2017: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_6.5.3.html (επίσκεψη 25/09/2017)]

¹⁷ Πρόκειται για Επιτροπή που συστάθηκε δυνάμει της Σύμβασης για την Προστασία του Θαλασσιού Περιβάλλοντος του Βορειοανατολικού Ατλαντικού. Καθώς η Σύμβαση αυτή που συνήφθη το 1992 προέκυψε από την συνάντηση δύο Επιτροπών, του Όσλο και των Παρισίων, οι οποίες είχαν κι αυτές προκύψει από τις ομώνυμες Συμβάσεις, του 1972 και 1974 αντιστοίχως, ονομάστηκε και αυτή Σύμβαση OSPAR (Oslo and Paris) [OSPAR, 2017: <https://www.ospar.org/about/history>, (επίσκεψη 25/09/2017)]

(The Northern Dimension), Ευρω-Αρκτικό Συμβούλιο του Μπάρεντς (Barents Euro-Arctic Council-BEAC) και Περιφερειακό Συμβούλιο του Μπάρεντς (Barents Regional Council-BRC), και Αρκτικό Συμβούλιο (Arctic Council)· από ΜΚΟ οι Διεθνής Επιστημονική Αρκτική Επιτροπή (International Arctic Science Committee-IASC), Greenpeace και World Wildlife Fund (WWF).

Ευθύς αμέσως, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι με τόσους εμπλεκόμενους «παίκτες», δημιουργείται μια κανονιστική συμφόρηση, αφού η προστασία της περιοχής λειτουργεί σε μια πολυεπίπεδη και δικτυακή λογική, με δράσεις και πρωτοβουλίες πολλαπλές, που καταλήγουν να διαπλέκονται, ακόμη και να αλληλοεπικαλύπτονται ενίοτε. Όπως προαναφέρθηκε, αυτό συμβαίνει, διότι το ζήτημα της Αρκτικής είναι, ομολογουμένως, πολύπλοκο και με πολλαπλές πτυχές, σε τέτοιο βαθμό, ώστε γίνεται λόγος για το αρκτικό παράδοξο.

Το τελευταίο συνίσταται στην εξής αλληλουχία διαδικασιών: η προκαλούμενη από την κλιματική αλλαγή τήξη των πάγων παρέχει πρόσβαση σε νέους διαύλους μεταφοράς και σε αποθέματα πετρελαίου και αερίου. Με τη σειρά της, η ήδη συμβαίνουσα χρήση ορισμένων εξ αυτών επιταχύνει την κλιματική αλλαγή και καθιστά ευκολότερη την πρόσβαση στους πόρους. Έτσι, το άνοιγμα του Βορειοανατολικού Περάσματος που διευκολύνεται, αναμένεται μεν να προσφέρει εξοικονόμηση σε σύγκριση με τις υπάρχουσες οδούς εφοδιασμού, αλλά η αυξημένη οικονομική δραστηριότητα θα αυξήσει επίσης τις πιέσεις και τους κινδύνους για το περιβάλλον της Αρκτικής. Εν ολίγοις, αν και έμμεσα, η κλιματική αλλαγή μπορεί επίσης να ενισχύσει τις επιπτώσεις της βιομηχανικής ρύπανσης¹⁸ και όχι μόνο τανάπαλιν. Με άλλα λόγια, η δυναμική της Αρκτικής βρίσκεται σε έναν φαύλο κύκλο¹⁹.

Πέραν, λοιπόν, του ευρύτερου προβλήματος της κλιματικής αλλαγής, ανακύπτουν και άλλα, ως απόρροιας αυτού. Αρχικά, η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της περιοχής (και το από ποιον και υπό ποιες συνθήκες αυτή θα πραγματοποιηθεί, κάτι που προϋποθέτει οριοθέτηση των εκεί υδάτων σε ζώνες εθνικής κυριαρχίας και κυριαρχικών δικαιωμάτων, διαδικασία που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί), καθώς επίσης και το άνοιγμα νέων διόδων μεταφοράς. Η εκμετάλλευση των με και η χρήση των δε δύναται να αποτελέσει καταλύτη για τα περιβαλλοντική επιδείνωση της περιοχής. Πέραν τούτων, όμως, ελλοχεύουν και αλλαγές στην τοπική χλωρίδα και πανίδα²⁰, αφού η Αρκτική απειλείται από

¹⁸ Barents cooperation, 2017: <http://www.barentscooperation.org/en/About/Learn-More/Climate-Change-and-the-Barents-region> (επίσκεψη 25/09/2017)

¹⁹ Kämpylä J. and Mikkola H., "Arctic Conflict Potential", *Finish Institute of International Affairs, FIIA Briefing Paper 138*, September 2013, σελ. 8

²⁰ Barents cooperation, 2017, ό.π.

μείωση της βιοποικιλότητας²¹ της, λόγω της αλλαγής των κλιματικών συνθηκών²².

Η παρούσα εργασία, επικεντρωμένη στην συνεργασία εντός του Αρκτικού Συμβουλίου (ΑΣ) για την περιβαλλοντική προστασία της Αρκτικής, φιλοδοξεί να διερευνήσει την συμβολή του τελευταίου στην προστασία της εν λόγω περιοχής, αλλά και το κατά πόσο η χαλαρή του φύση ως forum ηπίου δικαίου μειώνει την επιρροή που αυτό ασκεί. Έτσι, είναι διαρθρωμένη σε τρία κεφάλαια: στο πρώτο, γίνεται επεξήγηση της κατάστασης που επικρατεί στην Αρκτική και των περιβαλλοντικών και των λοιπών ζητημάτων που μαστίζουν την περιοχή. Στο δεύτερο, γίνεται ανάλυση του ΑΣ από θεσμική άποψη, με έμφαση στη λειτουργία και τον ρόλο των παρατηρητών. Στο τρίτο, γίνεται ανάλυση του έργου του ΑΣ, καθώς και αποτίμησή του. Ακολουθούν συμπεράσματα.

²¹ Ως βιοποικιλότητα ορίζεται η ποικιλομορφία μεταξύ των ζώντων οργανισμών από όλες τις πηγές, συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των χερσαίων, θαλάσσιων και άλλων υδρόβιων οικοσυστημάτων και των οικολογικών συμπλεγμάτων των οποίων αποτελούν μέρος. Εννοείται ποικιλομορφία εντός, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων. (EU Arctic Footprint and Policy Assessment Final Report, *Ecologic Institute*, Berlin, 21 December 2010, σελ. 5)

²² ΕΕΑ, ό.π., σελ. 8

Μέρος 1: Τα δεδομένα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Αρκτική ως «μήλον της Έριδος»: περιβαλλοντικά ζητήματα, υφιστάμενη κατάσταση και οι προεκτάσεις τους

1.1 Περιβαλλοντικά ζητήματα στην Αρκτική

Σύμφωνα με την αμερικανική Εθνική Υπηρεσία Αεροναυτικής και Διαστήματος (National Aeronautics and Space Administration, NASA), κλίμα είναι ο συνήθης καιρός ενός μέρους, ο οποίος μπορεί να ποικίλει ανά εποχή. Έτσι, ως κλίμα της Γης μπορεί να οριστεί ο συνδυασμός όλων των κλιμάτων των περιοχών του πλανήτη. Επίσης, ως κλιματική αλλαγή, μπορεί να οριστεί η αλλαγή στον συνήθη καιρό μιας περιοχής, η οποία δύναται να μεταφραστεί σε διαφοροποιήσεις των βροχοπτώσεων στην εν λόγω περιοχή ή της συνήθους θερμοκρασίας για έναν συγκεκριμένο μήνα ή εποχή. Κατ' αντιστοιχία, κλιματική αλλαγή για την Γη σημαίνει, κυρίως, αλλαγές στην θερμοκρασία του πλανήτη²³.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ενασχόληση της διεθνούς κοινότητας με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, ξεκίνησε το 1972. Ωστόσο, η πρώτη διεθνής σύμβαση για την κλιματική αλλαγή, η UNFCCC, υιοθετήθηκε είκοσι χρόνια αργότερα, μόλις το 1992²⁴. Σε αυτήν, η κλιματική ορίστηκε ως η αλλαγή εκείνη του κλίματος «...που αποδίδεται άμεσα ή έμμεσα στην ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία μεταβάλλει τη σύνθεση της παγκόσμιας ατμόσφαιρας και η οποία είναι συμπληρωματική της φυσικής μεταβλητότητας του κλίματος που παρατηρείται σε συγκρίσιμες χρονικές περιόδους»²⁵.

Η διατύπωση περί έμμεσης ή άμεσης απόδοσης των αλλαγών στο κλίμα από την ανθρώπινη δραστηριότητα οφείλεται στο ότι οι διακυμάνσεις που παρατηρούνται είναι και φυσικές, αφού οφείλονται στην ηλιακή. Όσον αφορά την πρώτη, αυτή προκύπτει από την αλόγιστη χρήση ορυκτών καυσίμων. Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC)²⁶ στην τελευταία της έκθεση, του 2014, συνδέει με βεβαιότητα σε μεγάλο ποσοστό την καύση πετρελαίου, άνθρακα και άλλων ορυκτών καυσίμων, δηλαδή την ανθρώπινη δραστηριότητα, με την υπερθέρμανση του πλανήτη, λόγω της έκλυσης αερίων του θερμοκηπίου σε μεγάλες ποσότητες²⁷. Τα αέρια αυτά είναι, με φθίνουσα σειρά ανάλογα με την συμβολή τους στη αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας, τα εξής: διοξείδιο του άνθρακα, ενώσεις αλογόνου με άνθρακα, μεθάνιο, υποξείδιο του αζώτου²⁸. Τον

²³ NASA, 2017: <https://www.nasa.gov/audience/forstudents/k-4/stories/nasa-knows/what-is-climate-change-k4.html> (επίσκεψη 13/08/2017)

²⁴ Δούση Ε., «Κλιματική Αλλαγή», Αθήνα, Παπαδόπουλος, 2017, σελ. 9

²⁵ United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992, σελ. 3, άρθρο 1, παράγραφος 2

²⁶ Πρόκειται για δίκτυο επιστημόνων από όλη την υφήλιο που λειτουργεί υπό την αιγίδα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) από το 1988 (Δούση Ε., ό.π., σελ. 15)

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 7-8 και 17-21

²⁸ Vogler J., «Περιβαλλοντικά ζητήματα», σελ.493, στο Baylis J., Smith S., Owens P. (επιμ.), «Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2013

τελευταίο αιώνα, η θερμοκρασία της Γης έχει αυξηθεί κατά 0,85 °C²⁹, γεγονός που έχει εκδηλωθεί ποικιλοτρόπως, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα την τήξη χιονιών και πάγων και την παρεπόμενη αύξηση της στάθμης της θάλασσας³⁰. Έχει παρατηρηθεί, μάλιστα, ότι η τελευταία έχει ανέβει κατά 19 cm, λόγω του φαινομένου της τήξης των πάγων στο αυτό διάστημα³¹.

Συγκεκριμένα για τον Αρκτικό Ωκεανό έχει αναφερθεί ότι «...βρίσκεται στο κατώφλι σημαντικών αλλαγών. Η κλιματική αλλαγή και το λιώσιμο των πάγων έχει δυνητικό αντίκτυπο στα ευπαθή οικοσυστήματα, τα μέσα διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής και των αυτοχθόνων κοινοτήτων, και την ενδεχόμενη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων»³². Τα μέλη της πρωτοβουλίας «Πρόγραμμα Αρκτικής Διακυβέρνησης» (Arctic Governance Project, AGP)³³, σε έκθεση του 2010, κατέληξαν στο ότι η περιοχή αυτή υφίσταται μια βαθιά μεταμόρφωση, εξ αιτίας της κλιματικής αλλαγής και της παγκοσμιοποίησης. Τα βιοφυσικά αποτελέσματα της μεταμόρφωσης αυτής συνοψίζονται ως εξής: οι θερμοκρασίες της επιφάνειας σε πολλά μέρη της Αρκτικής αυξάνονται γρήγορα, ο θαλάσσιος πάγος υποχωρεί και λεπταίνει, το βάθος του ενεργού στρώματος του μόνιμα παγωμένου υπεδάφους αυξάνεται, οι συνθήκες του χιονιού αλλάζουν και οι παγετώνες υποχωρούν. Όλες αυτές οι διεργασίες έχουν ενεργοποιήσει μηχανισμούς ανάδρασης, όπως η μείωση της ανακλαστικότητας του Αρκτικού Ωκεανού και η μετάβαση των οικοσυστημάτων τούνδρας σε πηγές θερμοκηπικών αερίων³⁴. Τι έχει, όμως, πραγματικά προκαλέσει η κλιματική αλλαγή στην Αρκτική;

Γενικά, στρώματα παγωμένου θαλασσινού νερού καλύπτουν τον Αρκτικό Ωκεανό. Τα στρώματα αυτά, κατά τη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους, υπόκεινται σε φυσικές διακυμάνσεις, οι οποίες συμβαίνουν εδώ και χιλιάδες χρόνια. Τον χειμώνα, ο θαλάσσιος πάγος αυξάνεται, φτάνοντας στο μέγιστό του τον Μάρτιο, ενώ το καλοκαίρι, ο πάγος μειώνεται, φτάνοντας στο ελάχιστό του τον Σεπτέμβριο. Ωστόσο, από το 1978 και εξής, έτος από το οποίο και εξής διενεργούνται παρακολουθήσεις της ανάπτυξης και της υποχώρησης των

²⁹ Δούση Ε., ό.π., σελ. 15

³⁰ NASA, ό.π.

³¹ UN, 2017: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change-2/> (επίσκεψη 14/08/2017)

³² Arctic Ocean Conference, Ilulissat Declaration (2008), 27-29 May 2008, σελ. 1

³³ Πρόκειται για μια ανεπίσημη πρωτοβουλία, υποστηριζόμενη από ιδιωτικής φύσης χρηματοδότηση και η οποία αποσκοπεί στη συγκέντρωση κορυφαίων ερευνητών, μελών της πολιτικής κοινότητας και εκπροσώπων των αυτόχθονων πληθυσμών, με σκοπό την εξεύρεση τρόπων για την επίτευξη ενός βιώσιμου και δίκαιου μέλλοντος για την Αρκτική (The Arctic Governance Project, ό.π., σελ. 1)

³⁴ Στο ίδιο, σελ. 2. Η διεργασία αυτή συμβαίνει, διότι το μόνιμα παγωμένο υπεδάφος της Αρκτικής (permafrost) λειτουργούσε ως μακροπρόθεσμη αποθήκη για τα θερμοκηπικά αέρια, τα οποία, βάσει του φαινομένου της «Αρκτικής ενίσχυσης» που θα εξηγηθεί παρακάτω, θα απελευθερωθούν και πάλι τους ερχόμενους αιώνες, είτε σταδιακά, είτε πιο επεισοδιακά (Thompson K., "What happens in the Arctic doesn't stay in the Arctic", *Greenpeace Research Laboratories Technical Report (Review) No. 04-2016*, June 2016, σελ. 5 και 8).

πάγων μέσω δορυφόρων, έχουν διαπιστωθεί ανωμαλίες στις ετήσιες αυτές διακυμάνσεις, με συνολική μείωση του πάγου³⁵.

Ειδικότερα, υπολογίζεται ότι το εύρος της εκεί παγωμένης θάλασσας συρρικνώνεται με κάθε δεκαετία που περνά, με την απώλεια να αγγίζει τα 1,07 εκατομμύρια χιλιόμετρα ανά δεκαετία³⁶. Για την περίοδο 1979 με 2012³⁷, μάλιστα, η ανά δεκαετία μείωση υπολογίζεται στο 3.8% της ετήσιας μέσης έκτασης του θαλάσσιου πάγου στην Αρκτική, με το μέσο πάχος του χειμερινού πάγου να μειώνεται, κατά την ίδια περίπου περίοδο (1978-2008), κατά 1.8 μέτρα³⁸.

Αναμφίβολα, μάλιστα, κατά τον 21^ο αιώνα, ο ρυθμός μείωσης του πάγου είναι ανοδικότερος³⁹, με το εύρος του Αρκτικού Πάγου να αγγίζει πρωτοφανή επίπεδα για το 2016⁴⁰. Ενδεικτικά, αναφέρεται, επίσης, ότι η πενταετία 2005-2010 αποτελεί την θερμότερη περίοδο που έχει καταγραφεί στην Αρκτική. Υπάρχουν δε προγνώσεις για πλήρη απουσία πάγων κατά τις καλοκαιρινές περιόδους τα επόμενα 30-40 χρόνια (μέχρι το 2050 συγκεκριμένα⁴¹), ενώ υπολογίζεται ότι η τήξη μόνο Αρκτικών παγετώνων και πάγων και του στρώματος πάγου της Γροιλανδίας είναι υπεύθυνη για το 40% της ανόδου της στάθμης της θάλασσας παγκοσμίως, για την περίοδο 2003-2008⁴².

³⁵ Earthobservatory.nasa, 2017: https://earthobservatory.nasa.gov/Features/WorldOfChange/sea_ice.php (επίσκεψη 14/08/2017). Στοιχεία από το έργο της IPCC, αναφέρουν ότι για τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, υπάρχει μέτρια βεβαιότητα ότι οι ανωμαλίες στην Αρκτική (για την υποχώρηση του καλοκαιρινού πάγου και τις θερμοκρασίες της επιφάνειας της θάλασσας) ήταν πρωτοφανώς υψηλές για τα τελευταία 1.450 χρόνια. (IPCC, "Climate Change 2013: The physical science base", Working Group I contribution to the fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013, σελ. 9)

³⁶ UN, 2017, ό.π.

³⁷ Για μια απεικόνιση της τήξης την τριακονταετία 1980-2010, βλ. Εικόνα 1 στο Παράρτημα

³⁸ IPCC, "Climate Change 2013: The physical science base, Frequently Asked Questions", Working Group I contribution to the fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013 σελ. 17

³⁹ Earthobservatory.nasa, ό.π.. Για μια σύγκριση των ετών 1999-2000 και 2016-2017, βλ. Εικόνα 2 στο Παράρτημα

⁴⁰ Βλ. Εικόνα 3 στο Παράρτημα. Παρ' όλο που για το 2017 τα στατιστικά ήταν ελαφρώς καλύτερα από ό,τι για το 2016 (βλ. Εικόνα 4 στο Παράρτημα), η μέση έκταση του θαλάσσιου πάγου ήταν και για ετούτο το έτος πολύ χαμηλή, τόσο, ώστε η διέλευση από το Βορειοανατολικό Πέρασμα (για αποσαφήνιση, βλ. παρακάτω, κεφάλαιο 1.2) ήταν εφικτή χωρίς τη χρήση παγοθραυστικών [Science Daily, 2017: <https://www.sciencedaily.com/releases/2017/09/170915103604.htm> (επίσκεψη 18/09/2017)]. Μάλιστα, το πρώτο δεξαμενόπλοιο που διήλθε το Πέρασμα χωρίς παγοθραυστικούς μηχανισμούς μετέφερε φυσικό αέριο από τη Νορβηγία στην Νότιο Κορέα και πραγματοποίησε το δρομολόγιό του αυτό σε πρωτοφανές διάστημα (εξίμισι ημέρες) κατά τον Αύγουστο του τρέχοντος έτους, δηλαδή μήνα κατά τον οποίο οι πάγοι στην Αρκτική δεν είχαν φτάσει ακόμα στο ελάχιστο εύρος τους [BBC, 2017: <http://www.bbc.com/news/science-environment-41037071> (επίσκεψη 18/09/2017)].

⁴¹ Thompson K., ό.π., σελ. 7. Για μια απεικόνιση του εύρους του καλοκαιρινού πάγου της Αρκτικής Θάλασσας για τα χρόνια 1970-2100, βλ. Εικόνα 5 στο Παράρτημα

⁴² European Commission – High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, "Developing a European Union Policy towards the Arctic Region: progress since 2008 and next steps", Joint Communication to the European Parliament and the Council, Brussels, 26.6.2012, σελ. 2

Παρατηρείται, παράλληλα, ένταση της κλιματικής αλλαγής και επιτάχυνση της υπερθέρμανσης του πλανήτη απουσία ανακλάσεων, οι οποίες θα οφείλονταν στην ύπαρξη των πάγων της περιοχής της Αρκτικής⁴³. Όσο λιγότερη ηλιακή ακτινοβολία αντανακλάται, τόση περισσότερη θερμότητα απορροφά ο πλανήτης, καθιστώντας πιο απίθανο το γεγονός να ανασυντεθεί ο πάγος στην περιοχή⁴⁴. Επίσης, πάγοι και στρώματα χιονιού που βρίσκονται σε κατάσταση τήξεως δεν αντανακλούν εξίσου αποτελεσματικά την ακτινοβολία, καθώς αποκαλύπτεται σκούρο έδαφος και το νερό απορροφά θερμότητα, με αποτέλεσμα να εντείνεται η τήξη⁴⁵. Κατά συνέπεια, ούσα το μεγαλύτερο θύμα-αποδέκτης της κλιματικής αλλαγής, αφού θερμαίνεται με τον διπλάσιο ρυθμό⁴⁶ από τον παγκόσμιο μέσο όρο (φαινόμενο της Αρκτικής ενίσχυσης⁴⁷), η Αρκτική έχει καταλήξει, πλέον, να είναι και υπαίτια για αυτήν⁴⁸.

Πολλές πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι οι αλλαγές που βρίσκονται σε εξέλιξη στο Αρκτικό περιβάλλον επηρεάζουν άλλες περιοχές του πλανήτη. Παρ' όλο που τα αποτελέσματα των μελετών αυτών διαφέρουν ως προς τις τοποθεσίες, την χρονική στιγμή και το εύρος των απομακρυσμένων αυτών αντικτύπων, η φύση τους έχει συγκεκριμενοποιηθεί: θερμότερα και ξηρότερα καλοκαίρια σε ορισμένες περιοχές, ή υγρότερα καλοκαίρια σε άλλες, και κρύοι και θυελλώδεις χειμώνες σε άλλες· αλλαγές στα μοντέλα ατμοσφαιρικής κυκλοφορίας· συχνότερες εξάρσεις ακραίων καιρικών φαινομένων, όπως τα κύματα καύσωνα, οι πλημμύρες και οι ακραίες καταιγίδες⁴⁹.

Δικαίως, λοιπόν, έχει γραφτεί ότι η κλιματική δεν είναι ένα φυσιολογικό διεθνές περιβαλλοντικό πρόβλημα, με την έννοια ότι μπορεί να επιφέρει αλλαγές χωρίς προηγούμενο στις συνθήκες ζωής και ότι θέτει εν αμφιβόλω τα υφιστάμενα μοντέλα χρήσης ενέργειας και ασφάλειας, ενώ επηρεάζει ή δύναται να επηρεάσει πληθώρα εκφάνσεων των διεθνών σχέσεων⁵⁰. Εάν, λοιπόν, η κλιματική αλλαγή βρίσκεται παντού, δεν είναι διόλου άδικο να λεχθεί ότι και η Αρκτική βρίσκεται επίσης παντού, αφού, πέραν των καταφανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων που έχει επιφέρει η πρώτη στη δεύτερη, υπάρχει και μια σωρεία άλλων λόγων για τους οποίους παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον για την εν λόγω περιοχή.

⁴³ Στο ίδιο, σελ. 2

⁴⁴ Thompson K., ό.π., σελ. 7

⁴⁵ BEAC, 2016: <http://www.beac.st/en/About/Barents-region/Climate-Change> (επίσκεψη 18/05/2016)

⁴⁶ Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό ότι η θερμοκρασία της Γης έχει αυξηθεί κατά 0,85 °C. Ενώ, όμως, για την Ευρώπη, παραδείγματος χάριν, η αύξηση εκτιμάται στον 1, για τον αρκτικό κύκλο, η αύξηση κυμαίνεται μεταξύ των 2 και των 4 (Δούση Ε., ό.π., σελ. 15)

⁴⁷ Πρόκειται για μετάφραση του όρου "Arctic amplification", ο οποίος δηλώνει ακριβώς την ευαισθησία που παρουσιάζει η Αρκτική στο φαινόμενο του θερμοκηπίου με τα ως άνω αποτελέσματα (Thompson K., ό.π., σελ. 6)

⁴⁸ European Commission – High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, "An integrated European Union policy for the Arctic", Joint Communication to the European Parliament and the Council, Brussels, 27.4.2016, σελ. 2

⁴⁹ Thompson K., ό.π., σελ. 5 και 14

⁵⁰ Vogler J., ό.π., σελ. 492

1.2 Οι προεκτάσεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων για την Αρκτική

Οι προαναφερθέντες μηχανισμοί που έχουν ενεργοποιηθεί, έχουν, με τη σειρά τους, επιφέρει επιπρόσθετες συνέπειες για την Αρκτική: έχουν αυξήσει το ενδιαφέρον διεθνών παικτών για την περιοχή, λόγω των οικονομικών ευκαιριών που δημιουργούνται, οι οποίες αγγίζουν τους τομείς της εμπορικής ναυτιλίας, του φυσικού αερίου και του πετρελαίου, των εξορύξεων γενικότερα, της αλιείας, καθώς και του τουρισμού⁵¹. Και πράγματι, οι προαναφερθείσες περιβαλλοντικές εξελίξεις έχουν προσελκύσει την προσοχή Αρκτικών και μη κρατών, εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου, ναυτιλιακών εταιρειών, του τουριστικού τομέα και της αλιείας, (περιβαλλοντικών) ΜΚΟ, καθώς και τραπεζών και ασφαλιστικών εταιρειών⁵². Δικαίως, επομένως, λέγεται ότι η Αρκτική πλέον έχει αναδειχθεί ως μια ιδιαίτερης οικονομικής, στρατιωτικής και περιβαλλοντικής σημασίας περιοχή και η κλιματική αλλαγή αποτελεί τον κίνδυνο που απειλεί να αλλάξει (εάν αυτό δεν έχει ήδη συμβεί) το πρόσωπό της⁵³.

Το ενδιαφέρον για αυτή την περιοχή, επομένως, επικεντρώνεται στην κλιματική αλλαγή και τις αυξανόμενες κοινωνικο-οικονομικές αλληλεξαρτήσεις που αυτή δημιουργεί⁵⁴. Οι τελευταίες προκύπτουν από το γεγονός πως, λόγω της τήξης των πάγων, δημιουργείται ένας νέος δίαυλος διεξόδου για την εμπορευματική κυκλοφορία των (ρωσικών κυρίως) αγαθών, καθώς και την ενοποίηση ευρωπαϊκών και απω-ασιατικών συστημάτων μεταφοράς. Πρόκειται για το γεωγραφικά και χρονικά συντομότερο και οικονομικά επικερδέστερο Βορειοανατολικό Πέρασμα⁵⁵ (ή αλλιώς Βόρεια Θαλάσσια οδός), «έναν εναλλακτικό βιώσιμο μεταφορικό διάδρομο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ανταγωνιζόμενο επί ίσοις όροις τις διώρυγες του Σουέζ και του Παναμά για το θαλάσσιο εμπόριο».

Εκείνο, όμως, που παρουσιάζει μάλλον το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τους παίκτες που έχουν στρέψει την προσοχή τους στην Αρκτική είναι το ενδεχόμενο της εκμετάλλευσης των εκεί κειμένων φυσικών πόρων. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση, εάν ληφθούν υπ' όψιν οι υπολογισμοί για τον πλούτο της Αρκτικής. Όπως έχει σημειωθεί, δεν υπάρχει καθολικά

⁵¹ The Arctic Governance Project, ό.π., σελ. 2

⁵² van Tatenhove J.P.M., ό.π., σελ. 172

⁵³ Jensen Ø., "The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters, From Voluntary to Mandatory Tool for Navigation Safety and Environmental Protection?", *Fridtjof Nansen Institutt*, FNI-rapport, March 2007, σελ. 1

⁵⁴ van Tatenhove J.P.M., ό.π., σελ. 160

⁵⁵ Μάξης Ι, «Γεωπολιτική πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Άλλοθι», Αθήνα, Παπαζήση, 2014, σελ. 16 και 27-28. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι εξοικονομούνται 13 ημέρες ταξιδιού με τη Βόρεια Θαλάσσια Οδό, σε σύγκριση με τη Νότια, αφού η πρώτη απαιτεί 35 ημέρες, ενώ η δεύτερη 48 (Wall Street Journal, 2017: <https://www.wsj.com/articles/ship-travels-arctic-from-china-to-europe-1376943757>), οι οποίες αντιστοιχούν κατά προσέγγιση σε 14.000 και 21.000 χιλιόμετρα (Russia-insider, 2017: <http://russia-insider.com/en/politics/russia-increase-northern-sea-route-capacity-20-times/ri7874>). Για μια απεικόνιση των δύο Οδών, βλ. Εικόνα 6 στο Παράρτημα.

αποδεκτός ορισμός της «Αρκτικής»⁵⁶ και ο όρος «Αρκτική» χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τους «Βορράς», «Απώτατος Βορράς» ή «Βόρειες Περιοχές», έτσι η οριοθέτησή της εξαρτάται από την εκάστοτε προσέγγιση⁵⁷. Αυτό, βέβαια, το οποίο παραμένει σταθερό σε όλη την βιβλιογραφία που μελετήθηκε είναι τα δεδομένα για τους φυσικούς πόρους της περιοχής. Όλες οι πηγές, καθώς προφανώς και οι αντίστοιχοι αναλυτές, έχουν βασιστεί σε μελέτη της Γεωλογικής Υπηρεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (United States Geological Survey, USGS). Συγκεκριμένα, πρόκειται για την μελέτη CARA (Circum-Arctic Resource Appraisal)⁵⁸.

Βάσει της τελευταίας, εκτιμάται πως στην Αρκτική υπάρχει το 13% του μη ανακαλυφθέντος πετρελαίου και το 30% των μη ανακαλυφθέντων αποθεμάτων φυσικού αερίου⁵⁹, ενώ μόνο η υφαλοκρηπίδα της Αρκτικής μπορεί να περιέχει σχεδόν το ¼ όλων των αποθεμάτων υδρογονανθράκων παγκοσμίως⁶⁰. Μάλιστα, μόνο στην περιοχή νοτίως του Αρκτικού Κύκλου υπολογίζεται ότι βρίσκεται το 20% των τεχνικώς ανακτήσιμων, ανεξερεύνητων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου⁶¹.

Σε πιο απόλυτους αριθμούς, τα αποθέματα της εν λόγω περιοχής υπολογίζεται ότι ανέρχονται σε 12 δισεκατομμύρια τόνους πετρελαίου (90 δισεκατομμύρια βαρέλια), 1669 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου, 15 με 20 εκατομμύρια τόνους υδρογονανθράκων και 44 δισεκατομμύρια

⁵⁶ The Arctic Governance Project, ό.π., σελ. 3

⁵⁷ Jørgensen-Dahl A., "Arctic Oil and Gas Reserves", 2010, διαθέσιμο στο Arctis-search, 2017: <http://www.arctis-search.com/Arctic+Oil+and+Gas> (επίσκεψη 16/08/2017). Η μελέτη που θα αναφερθεί αμέσως στη συνέχεια, αφορά τον Αρκτικό Ωκεανό, ο οποίος καλύπτει το 6% της επιφάνειας της Γης (USGS, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle", Fact Sheet 2008-3049, σελ. 1). Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, εφόσον μάλιστα το επίκεντρο είναι το Αρκτικό Συμβούλιο, θα χρησιμοποιηθεί ο ορισμός που προκύπτει από την πρακτική του Συμβουλίου: μια κυκλική περιοχή που περιλαμβάνει τόσο θαλάσσια όσο και χερσαία συστήματα που εκτείνονται προς τα νότια από τον Βόρειο Πόλο και τα οποία καλύπτουν περίπου το 8% της επιφάνειας της Γης, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών που υπάγονται στη δικαιοδοσία οκτώ κρατών, που συνιστούν πατρίδα για πολλούς αυτόχθονες πληθυσμούς και περιλαμβάνουν συνολικά περίπου 4 εκατομμύρια κατοίκους (The Arctic Governance Project, ό.π.,σελ. 3)

⁵⁸ Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. Η τελευταία ήταν μια πιθανολογική και βασισμένη στην γεωλογία μελέτη που χρησιμοποίησε ήδη υπάρχουσα μεθοδολογία της Υπηρεσίας, σχετικά τροποποιημένη για τις συνθήκες της Αρκτικής. Χρησιμοποιήθηκε, επίσης, νέα συλλογή χαρτών για τον προσδιορισμό μονάδων αξιολόγησης. Έτσι, η μελέτη βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην γεωλογική ανάλυση και την αναλογική μοντελοποίηση, με αριθμητική εισαγωγή που συνίστατο σε λογαριθμικές κατανομές μεγεθών και αριθμών μη ανακαλυφθεισών συσσωρεύσεων. Τα πιθανολογικά αποτελέσματα για τις μεμονωμένες μονάδες αξιολόγησης αθροίστηκαν στατιστικά, λαμβανομένων υπ' όψιν των γεωλογικών εξαρτήσεων. (USGS, "Oil and Natural Gas Technology", U.S. Geological Survey Oil and Gas Resource Assessment of the Russian Arctic Final Report, June 2010, σελ. 2).

⁵⁹ European Commission – High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, "Developing a European Union Policy towards the Arctic Region: progress since 2008 and next steps", Joint Communication to the European Parliament and the Council, Brussels, 26.6.2012, σελ. 3

⁶⁰ Μάζης Ι., ό.π., σελ. 27

⁶¹ BEAC, ό.π.

βαρέλια υγρών φυσικού αερίου (NGLs). Συνολικά, η χρηματική αξία του συνδυασμένου ορυκτού πλούτου της Αρκτικής κυμαίνεται μεταξύ των 1,3 και 2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων⁶².

Άξιο λόγου είναι το γεγονός πως η μελέτη περιελάμβανε μόνο τους πόρους που θεωρούντο ανακτήσιμοι με την σύγχρονη της τεχνολογία⁶³, δηλαδή μίας δεκαετίας πριν. Έτσι, αφ' ενός η πιθανολογική της φύση καθιστά σαφές ότι πρόκειται περισσότερο για εκτιμήσεις, παρά για πραγματικά δεδομένα, αφ' ετέρου η παλαιότητάς της ότι εάν επαναλαμβάνετο σήμερα, μπορεί τα ευρήματα να ήταν περισσότερα ή λιγότερα, με ακριβέστερο τεχνολογικό εξοπλισμό. Ωστόσο, αναλογιζόμενος κανείς έστω και την κατά προσέγγιση ακρίβειά τους, γρήγορα αντιλαμβάνεται την σημασία της Αρκτικής και γιατί το παγκόσμιο ενδιαφέρον έχει αυξηθεί τόσο για αυτήν.

Μάλιστα, το 84% των εκτιμώμενων κατά την CARA υπαρκτών πόρων βρίσκεται στη θάλασσα⁶⁴ και σε βάθη μικρότερα των 500 μέτρων⁶⁵. Έτσι, η εκτεταμένη αρκτική υφαλοκρηπίδα μπορεί να αποτελεί τη γεωγραφικά μεγαλύτερη ανεξερεύνητη περιοχή με προοπτικές πετρελαίου που παραμένει στη Γη⁶⁶. Επομένως, λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση το γεγονός πως έχει δημιουργηθεί η άποψη ότι έχει ξεκινήσει μια κούρσα για την Αρκτική⁶⁷. Με ένα νομικό πλαίσιο που δίνει στα παράκτια κράτη, τους Αρκτικούς 5, την δυνατότητα να αποκτήσουν κυριαρχία επί των πλούσιων σε πόρους υδάτων, είναι φυσικό να τους παρέχεται υψηλό κίνητρο να το πράξουν⁶⁸. Καθώς, όμως, προκειμένου να οριστικοποιηθούν τα

⁶² Μάζης Ι., ό.π., σελ. 22 και 23, BEAC, ό.π. και USGS, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle", Fact Sheet 2008-3049, σελ. 1

⁶³ USGS, ό.π., σελ. 1

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 1

⁶⁵ Gautier D. L. et al., "Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic", *Science*, Vol. 324, Issue 5931, pp. 1175-1179, σελ. 1175

⁶⁶ USGS, ό.π., σελ. 1

⁶⁷ EEA, ό.π., σελ. 28

⁶⁸ Rice K., "Freezing to Heat the Future: Streamlining the Planning and Monitoring of Arctic Hydrocarbon Development", *Colorado Natural Resources, Energy, & Environmental Law Review*, Vol. 24, Issue 2, pp. 391-418, σελ. 393. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται από την UNCLOS, σύμβαση που, αναμφισβήτητα, λειτουργεί υπέρ των κρατών. Συγκεκριμένα, κάθε συμβαλλόμενο μέρος που θεωρεί ότι το υφαλοπλαίσιο του ξεπερνά τα 200 ναυτικά μίλια, έχει μια δεκαετή περίοδο, από τη στιγμή που συμβληθεί, εντός της οποίας οφείλει να καταθέσει φάκελο με επιστημονικά στοιχεία στο αρμόδιο όργανο που δημιουργείται δυνάμει του Παραρτήματος II της Σύμβασης (Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας, Committee on the Limits of the Continental Shelf-CLCS), ώστε να το αποδείξει την αξίωσή του (Koivurova T., Käpylä J. and Mikkola H., "Continental shelf claims in the Arctic", *Finish Institute of International Affairs*, FIIA Briefing Paper 178, August 2015, σελ. 4). Οι Ρωσία, Δανία και Νορβηγία το έχουν ήδη πράξει, ενώ αναμένεται αντίστοιχη κατάθεση φακέλου και από τον Καναδά. Οι ΗΠΑ, ως μη συμβαλλόμενο μέρος στην UNCLOS, αξιώνουν εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα βάσει του διεθνούς εθίμου (Koivurova T., Käpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 3). Τούτο, διότι η UNCLOS, ως κωδικοποιητική σύμβαση στο μεγαλύτερο μέρος της, περιέχει κανόνες δικαίου που ήδη είχαν εθιμικό χαρακτήρα, πριν την ενσωμάτωσή τους στο συμβατικό κείμενο. Οι διατάξεις για την υφαλοκρηπίδα δε, ως τροποποιητικές προϋπαρχουσών, μπορεί να λεχθεί ότι δεσμεύουν και τις ΗΠΑ, αφού η σύμβαση έχει επηρεάσει το εθιμικό Δίκαιο της Θάλασσας τόσο, ώστε δεν γίνεται να αγνοηθούν οι κανόνες της και να λεχθεί ότι δεν έχουν μετατραπεί και σε έθιμο (Ροζάκης Χ. Λ., «Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

όρια εντός των οποίων μπορεί να δραστηριοποιηθούν τα πέντε όμορα κράτη, θα περάσουν αρκετά χρόνια ακόμη (μέχρι να εξετάσει η CLCS τους φακέλους και να διευθετηθούν διμερώς τα ζητήματα των επικαλύψεων)⁶⁹, μια άλλη διατύπωση αντί κούρσας, αρμόζει καλύτερα: πρόκειται περισσότερο για «μια κουραστική διερευνητική φάση, με επικεφαλής επιστήμονες και ερευνητές στο βορρά»⁷⁰.

Σε κάθε περίπτωση, η «αρκτική έκρηξη» (Arctic boom), η ανάδυσή της ως δομικό στοιχείο της σύγχρονης υψηλής πολιτικής, οφείλεται κυρίως στις οικονομικές ευκαιρίες που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή, γεγονός που καθιστά τους φυσικούς πόρους της όλο και πιο προσιτούς⁷¹. Βέβαια, αυτή ακριβώς η εξερεύνηση για ορυκτά και ορυκτά καύσιμα, αλλά και η αύξηση των μεταφορών και της ναυτιλίας, οι εκτενείς αλιευτικές προσπάθειες, η τοπική ρύπανση από τις βιομηχανικές δραστηριότητες, καθώς και η απόρριψη αποβλήτων θέτουν υπό δοκιμασία την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων και τα αρκτικά είδη, αλλάζοντας τις συνήθειες αναπαραγωγής των αποδημητικών ειδών, ενώ απειλούνται, επίσης τα ενδημικά είδη, από την έλευση χωροκατακτητικών⁷². Με άλλα λόγια, η αρκτική βιοποικιλότητα απειλείται τόσο από τοπικούς, όσο και παγκόσμιους παράγοντες, όπως η άμεση διαταραχή των οικοτόπων και η μόλυνση από ορισμένες βιομηχανίες της Αρκτικής, καθώς και οι μεταβολές της διαθεσιμότητας των τροφίμων και του εύρους των οικοτόπων από την κλιματική αλλαγή⁷³.

Το ερώτημα που ανακύπτει, επομένως, είναι που στέκεται το ΑΣ, εν μέσω όλων των προαναφερθεισών καταστάσεων και εξελίξεων. Ποια η δράση του και πως αυτή συμβάλει στην περιβαλλοντική προστασία της Αρκτικής; Το ερώτημα αυτό, αναλύεται στη συνέχεια.

και το Διεθνές Δίκαιο», Αθήνα, Παπαζήση, 2013, σελ. 61 και 64-65. Για μια εκτενέστερη ανάλυση του ζητήματος, βλ. όλο το Κεφάλαιο 2γ).

⁶⁹ Koivurova T., Käpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 5

⁷⁰ ΕΕΑ, ό.π, σελ. 28

⁷¹ Mikkola H. and Käpylä J., “Arctic Economic Potential”, *Finish Institute of International Affairs*, FIIA Briefing Paper 127, April 2013, σελ. 3

⁷² Στο ίδιο, σελ. 8

⁷³ EU Arctic Footprint and Policy Assessment Final Report, ό.π., σελ. ES-1

Μέρος 2: Επισκόπηση του Αρκτικού Συμβουλίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το Αρκτικό Συμβούλιο: θεσμική διάρθρωση και λειτουργία

2.1 Καταβολές του Αρκτικού Συμβουλίου: η «φινλανδική πρωτοβουλία»

Ευαισθητοποιημένη για τα ζητήματα της περιφέρειάς της, το 1989, η φινλανδική κυβέρνηση προσκάλεσε εκπροσώπους των οκτώ Αρκτικών κρατών⁷⁴ να συζητήσουν για μέτρα συνεργασίας, προκειμένου να προστατεύσουν το περιβάλλον της Αρκτικής. Συμφωνήθηκε εκεί να εργαστούν τα κράτη αυτά προς τη δημιουργία μιας συνάντησης των αρμοδίων για τα ζητήματα της Αρκτικής υπουργών των κρατών της περιφέρειας⁷⁵.

Πιο συγκεκριμένα, τα κράτη απέδωσαν την φθίνουσα ποιότητα του περιβάλλοντος της Αρκτικής κυρίως στην οικονομική δραστηριότητα πάνω από τον Αρκτικό Κύκλο, καθώς και από την μεταφορά ρύπων από βαριά εκβιομηχανισμένες περιοχές νοτίως της Αρκτικής σε αυτήν. Γι' αυτό, τόνισαν την κοινή τους ανησυχία για το περιβάλλον της περιοχής σε διάφορους τομείς και την ανάγκη περαιτέρω έρευνας και συνεργασίας και, εν τέλει, η διάσκεψη ζήτησε ειδικά μέτρα για την καταπολέμηση της επιδείνωσης του εύθραυστου οικοσυστήματος της Αρκτικής και χωρίστηκε σε δύο Ομάδες Εργασίας με διακριτούς ρόλους και αρμοδιότητες⁷⁶.

Πέραν της συνάντησης στο Ροβανιέμι τον Σεπτέμβριο του 1989, ακολούθησε μια στο Γέλοουναϊφ του Καναδά και μια στην Κιρούνα της Σουηδίας τον Απρίλιο του 1990 και τον Ιανουάριο του 1991 αντίστοιχα⁷⁷. Ο κύκλος έκλεισε και πάλι στο Ροβανιέμι, τον Ιούνιο του 1991, όπου τα κράτη επέστρεψαν για τη δεύτερη προπαρασκευαστική συνάντηση, πριν την υπουργική συνάντηση που ήταν προγραμματισμένη για τον Ιούνιο του ίδιου έτους⁷⁸. Εκτός από πλήθος τεχνικών και επιστημονικών εκθέσεων που αναπτύχθηκαν στην τριετία 1989-1991, αναπτύχθηκε και η «Στρατηγική για την Περιβαλλοντική Προστασία της Αρκτικής» (Arctic Environmental Protection Strategy-AEPS)⁷⁹, γνωστή και ως «Στρατηγική του Ροβανιέμι»⁸⁰.

Η τελευταία, θεσμοθετημένη πλέον από το 1991, περιείχε μια δήλωση των επιδιωκόμενων μέσω της στρατηγικής από τα οκτώ κράτη στόχων, μια δήλωση των αρχών που θα τα καθοδηγούσαν στην εφαρμογή της, έναν κατάλογο των προβλημάτων που συμφώνησαν ότι έχριζαν άμεσης αντιμετώπισης, μια

⁷⁴ Ως αρκτικά κράτη θεωρούνται τα Δανία, ΗΠΑ, Ισλανδία, Καναδάς, Νορβηγία, Ρωσία (τότε Σοβιετική Ένωση), Σουηδία, Φινλανδία

⁷⁵ AC, 2017 (a): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council> (επίσκεψη 18/09/2017)

⁷⁶ Caron D. D., ό.π., σελ. 378

⁷⁷ AC, 2017 (a), ό.π.

⁷⁸ Caron D. D., ό.π., σελ. 378

⁷⁹ AC, 2017 (a), ό.π.

⁸⁰ Caron D. D., ό.π., σελ. 379

ανασκόπηση των υφιστάμενων διεθνών μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος της Αρκτικής και, τέλος, ένα σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση των πιο πιεστικών προβλημάτων⁸¹. Οι πέντε στόχοι που αποκρυσταλλώνονταν στην ΑΕΡS ήταν οι εξής:

- 1) Να προστατευθεί το αρκτικό οικοσύστημα, συμπεριλαμβανομένων των ανθρώπων
- 2) Να εξασφαλιστεί η προστασία, ενίσχυση και αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ποιότητας και η βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης τους από τον τοπικό πληθυσμό και τους αυτόχθονες πληθυσμούς στην Αρκτική
- 3) Να αναγνωριστεί και, στο μέτρο του δυνατού, να επιδιωχθεί η ικανοποίηση των παραδοσιακών και πολιτιστικών αναγκών, των αξιών και των πρακτικών των σχετιζομένων με την προστασία του περιβάλλοντος της Αρκτικής των αυτοχθόνων πληθυσμών, όπως καθορίζονται από τους ίδιους
- 4) Να επανεξετάζεται τακτικά η κατάσταση του περιβάλλοντος της Αρκτικής
- 5) Να προσδιοριστεί, να μειωθεί και, ως τελικός στόχος, να εξαλειφθεί η ρύπανση⁸²

Το σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση των πιο πιεστικών προβλημάτων, ταυτοποιούσε ως τέτοια, έξι ζητήματα ρύπανσης: την αύξηση της οξύτητας στην περιοχή, τους έμμορους οργανικούς ρύπους, τη ρύπανση από πετρέλαιο, τη ραδιενέργεια, τα βαρέα μέταλλα, καθώς επίσης και την διατήρηση της αρκτικής χλωρίδας και πανίδας⁸³.

Δύο σημεία της διάσκεψης που γέννησε την ΑΕΡS, εμφανίζουν ιδιαίτερη σημασία, και τούτο, διότι αυτά κληροδοτήθηκαν μετέπειτα και στο ΑΣ. Αφ' ενός, η πληροφόρηση: τονίστηκε όχι μόνο η ανάγκη για περισσότερες πληροφορίες, αλλά και για συντονισμό των σύγχρονων προσπαθειών συλλογής δεδομένων, μέσω της εναρμόνισης τεχνικών και της ανταλλαγής δεδομένων. Έτσι, το συνέδριο εξέτασε ένα γενικό σχέδιο για την προώθηση συντονισμένης συστηματικής παρακολούθησης του περιβάλλοντος της Αρκτικής⁸⁴. Αφ' ετέρου, η συνδρομή παρατηρητών στην προετοιμασία της Στρατηγικής: πρόκειται για κράτη (την Γερμανία, την Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο), οργανισμούς που εκπροσωπούν τις αυτόχθονες κοινότητες⁸⁵ (Inuit Circumpolar Conference,

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 379

⁸² Στο ίδιο, σελ. 379

⁸³ Αναλυτικότερα για τα ζητήματα αυτά και τα μέτρα που θα λάμβαναν τα κράτη, βλ. στο ίδιο, σελ. 379-385

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 385

⁸⁵ Η συμπερίληψη των αυτοχθόνων κοινοτήτων στην περιβαλλοντική διαχείριση και η προοδευτική ανάδειξη της σημασίας της οφείλεται, εν πολλοίς, στην τότε πρόσφατα υιοθετηθείσα Διακήρυξη του Ρίο (1992), η Αρχή 22 της οποίας αναφερόταν ακριβώς στο ζήτημα αυτό. [Duyck S., "Polar Environmental Governance and Nonstate Actors", σελ. 25, στο Pincus R. and Ali S. H. (eds.), "Diplomacy on Ice: Energy and the Environment in the Arctic and Antarctic", New Haven and London, Yale University Press, 2015]

Nordic Saami Council, USSR Association of Small Peoples of the North), αλλά και άλλους διεθνείς οργανισμούς ή τμήματα αυτών, όπως η IASC και αντίστοιχα η Οικονομική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη και το Πρόγραμμα του Οργανισμού για το Περιβάλλον (United Nations Environmental Programme-UNEP)⁸⁶.

2.2 Ίδρυση του Αρκτικού Συμβουλίου: η «καναδική πρωτοβουλία»

Ήδη από το 1970, ο Καναδάς είχε προτείνει την ίδρυση ενός είδους συμβουλίου για την διαχείριση της Αρκτικής από τα πέντε παράκτια κράτη. Ψυχροπολεμικά, το αίτημα αυτό του Καναδά, το οποίο εξελίχθηκε σε πάγιο και προσέλαβε τη μορφή διαφόρων πρωτοβουλιών και προτάσεων, δεν ευδοκίμησε. Εντός της χώρας, μάλιστα, η συζήτηση για ένα Αρκτικό Συμβούλιο, συνεχιζόταν, και μάλιστα με την παραγωγή προτάσεων από θεσμούς και επιτροπές, παράλληλα με την εξέλιξη της φινλανδικής πρωτοβουλίας και την θεσμοποίηση της AEPS⁸⁷.

Μέχρι το 1993, ωστόσο, όταν και συνήλθε η δεύτερη υπουργική διάσκεψη των αρκτικών κρατών, το καναδικό αίτημα είχε απωλέσει τη διακυβερνητική δυναμική του, εν μέρει εξαιτίας αμερικανικής αντίθεσης και εν μέρει λόγω απασχόλησης με την AEPS και της ίδρυσης του BEAC. Το διετές διάλειμμα των συνομιλιών, μέχρι, δηλαδή, την επόμενη υπουργική συνάντηση του 1995, επέτρεψε την βελτίωση της πρότασης και τις περαιτέρω διαβουλεύσεις: το βασικότερο, μάλλον, ζήτημα ήταν το αν η AEPS θα υπαγόταν στο συμβούλιο που επίκειτο να ιδρυθεί ή το αντίστροφο. Το ζήτημα τελικά λύθηκε με την μετάβαση της AEPS στο ΑΣ, εγκαίρως, για την διεξαγωγή της τέταρτης υπουργικής διάσκεψης της AEPS, το 1997 στην Άλτα της Νορβηγίας⁸⁸. Στην τελευταία και ομώνυμη με την πόλη διακήρυξη, πριν την επίσημη ίδρυση του ΑΣ, καλωσοριζόταν η ίδρυση του τελευταίου τον Σεπτέμβριο του 1996 και συμφωνείτο τα προγράμματα της AEPS να συνεχιστούν υπό την αιγίδα του νεοσυσταθέντος οργάνου⁸⁹.

2.3 Σύσταση και θεσμική διάρθρωση του Αρκτικού Συμβουλίου

Η ίδρυση του ΑΣ πραγματοποιήθηκε επί τη βάση της Διακήρυξης της Οτάβα. Σε αυτήν ορίζονταν ως μέλη του Συμβουλίου τα οκτώ αρκτικά κράτη (Δανία,

⁸⁶ AC, 2017 (a), ό.π.

⁸⁷ Αναλυτικότερα για την πορεία της πρωτοβουλίας του Καναδά, βλ. Kesitalo E. C. H., "Negotiating the Arctic: Construction of an International Region", New York and London, Routledge, 2004, σελ. 65-69

⁸⁸ "Q & A: The 20th Anniversary of the Ottawa Declaration (interview), With Harald Finkler & Robert Kadas", σελ. 35-36, στο Heininen, L., H. Exner-Pirot, & J. Plouffe. (eds.), "Arctic Yearbook 2016 - The Arctic Council: 20 Years of Regional Cooperation and Policy-Shaping", Akureyri, Iceland, Northern Research Forum, 2016

⁸⁹ The Alta Declaration, σελ. 2. Για το πλήρες κείμενο της διακήρυξης, βλ. Library Arctic Portal, 2017: http://library.arcticportal.org/1271/1/The_Alta_Declaration.pdf (επίσκεψη 18/09/2017)

ΗΠΑ, Ισλανδία, Καναδάς, Νορβηγία, Ρωσία, Σουηδία, Φινλανδία)⁹⁰. Καθεστώς μόνιμου παρατηρητή αποκτούσαν οι τρεις οργανισμοί εκπροσωπώντας τους αυτόχθονες πληθυσμούς που είχαν συμμετάσχει στον σχηματισμό της ΑΕΡΣ⁹¹, οι οποίοι, όμως, στην πορεία διπλασιάστηκαν, αριθμώντας σήμερα τους έξι⁹². Βέβαια, συμπεριλήφθηκε και διάταξη που προέβλεπε ότι το καθεστώς απλού (μη μόνιμου) παρατηρητή θα μπορούσαν να απολαύουν μη αρκτικά κράτη, παγκόσμιοι και περιφερειακοί διακυβερνητικοί και διακοινοβουλευτικοί οργανισμοί, αλλά και ΜΚΟ που το ίδιο το Συμβούλιο κρίνει ότι μπορούν να συνδράμουν το έργο του⁹³. Πλέον, το καθεστώς αυτό υπέχουν 39 οντότητες, συμπωματικά, 13 από κάθε κατηγορία⁹⁴, ενώ από το 2013 με την υπουργική συνάντηση της Κιρούνα, έχει υιοθετηθεί και Οδηγός Παρατηρητών του Αρκτικού Συμβουλίου⁹⁵.

Μεταξύ άλλων, στην Διακήρυξη της Οτάβα, την οιονεί ιδρυτική συνθήκη του ΑΣ, δηλώνονταν οι ιδρυτικοί στόχοι του υψηλού επιπέδου φόρουμ που συστεινέτο⁹⁶. Κατ' αρχάς, θα έπρεπε να παρέχει μέσα για την προώθηση της συνεργασίας, του συντονισμού και της διάδρασης μεταξύ των Αρκτικών Κρατών, με την εμπλοκή των Αρκτικών αυτοχθόνων κοινοτήτων και άλλων κατοίκων της Αρκτικής, σε θέματα που αφορούν την περιοχή, ειδικότερα σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας της Αρκτικής⁹⁷.

Επίσης, θα αναλάμβανε, όπως προαναφέρθηκε, την επίβλεψη και τον συντονισμό των προγραμμάτων που η ΑΕΡΣ είχε θεσπίσει⁹⁸. Τα προγράμματα αυτά ήταν για την παρακολούθηση και εκτίμηση της Αρκτικής (The Arctic Monitoring and Assessment Program-AMAP), την διατήρηση της Αρκτικής χλωρίδας και πανίδας (The Conservation of Arctic Flora and Fauna program-CAFF), την προστασία του αρκτικού θαλασσίου περιβάλλοντος (Protection of the Arctic Marine Environment working group-PAME), την πρόληψη έκτακτης ανάγκης, την ετοιμότητα και την αντίδραση (Emergency Prevention,

⁹⁰ Declaration on the establishment of the Arctic Council, Joint Communique of the governments of the Arctic countries on the establishment of the Arctic Council, Ottawa, September 19th, 1996, σελ. 2, παράγραφος 1

⁹¹ Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 2, παράγραφος 2

⁹² Οι οργανισμοί είναι οι εξής: Aleut International Association (AIA), Arctic Athabaskan Council (AAC), Gwich'in Council International (GCI), Inuit Circumpolar Council (ICC), Russian Association of Indigenous Peoples of the North (RAIPON), Saami Council (SC) [AC, 2017 (b): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/permanent-participants> (επίσκεψη 18/09/2017)]

⁹³ Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 2, παράγραφος 3

⁹⁴ Τα κράτη είναι τα Γαλλία, Γερμανία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Ινδία, Ισπανία, Ιταλία, Κίνα, Νότιος Κορέα, Ολλανδία, Πολωνία και Σιγκαπούρη. Μεταξύ των οργανισμών είναι η Επιτροπή OSPAR και το UNEP, ενώ στις ΜΚΟ η IASC και το WWF. Για τον πλήρη κατάλογο των παρατηρητών του ΑΣ, βλ. AC, 2017 (c): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers> (επίσκεψη 18/09/2017)

⁹⁵ Διαθέσιμος στο Oaarchive, 2017: https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/939/EDOCS-3020-v1B-Observer-manual-with-addendum-finalized_Oct2016.PDF?sequence=8&isAllowed=y (επίσκεψη 18/09/2017)

⁹⁶ Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 2, παράγραφος 1

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 2, παράγραφος 1 a

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 2, παράγραφος 1 b

Preparedness and Response working group-EPPR) και, τέλος, για την βιώσιμη ανάπτυξη και αξιοποίηση (Sustainable Development and Utilization-SDU)⁹⁹. Αναφερόταν ρητώς, βέβαια, ότι το ΑΣ θα αναλάμβανε μόνο τα τέσσερα πρώτα προγράμματα, ενώ το τελευταίο δεν θα συνεχιζόταν. Αντίθετα, θα έπρεπε να καθοριστούν αρμοδιότητες για ένα νέο πρόγραμμα βιώσιμης ανάπτυξης, την επίβλεψη και το συντονισμό του οποίου θα αναλάμβανε εξ αρχής το Συμβούλιο¹⁰⁰. Ως τελευταίος στόχος, οριζόταν η διάδοση της πληροφορίας, η ενθάρρυνση της εκπαίδευσης και η προώθηση του ενδιαφέροντος για ζητήματα σχετιζόμενα με την Αρκτική¹⁰¹.

Ιδρυθέν το 1998 τελικά, το πέμπτο πρόγραμμα ονομάστηκε Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Working Group-SDWG), με στόχους να προτείνει και να υιοθετεί μέτρα που πρέπει να ληφθούν από τα Αρκτικά κράτη, ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη στην περιοχή της Αρκτικής, να προστατεύσει και να βελτιώσει το περιβάλλον και τις οικονομίες, τον πολιτισμό και την υγεία των αυτοχθόνων λαών και των Αρκτικών κοινοτήτων, καθώς και να βελτιωθούν οι περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της Αρκτικών κοινοτήτων συνολικά¹⁰². Πλέον, έχει δημιουργηθεί και έκτο πρόγραμμα, που αφορά τους ρύπους της Αρκτικής (Arctic Contaminants Action Programme-ACAP). Το ACAP αρχικά είχε δημιουργηθεί ως σχέδιο του Συμβουλίου, μέσα από το οποίο αντιμετώπιζονταν οι πηγές ρύπανσης της περιοχής, τις οποίες εντόπιζε το AMAP. Από το 2006, ωστόσο, αποτελεί την έκτη μόνιμη ομάδα εργασίας του ΑΣ¹⁰³. Το έργο των Ομάδων Εργασίας του ΑΣ συνεπικουρούν και Ειδικές Ομάδες Δράσης (Task Forces) και Ομάδες Εμπειρογνομόνων (Expert Groups), τις οποίες μπορεί να ιδρύει το Συμβούλιο, προκειμένου να επιτελέσουν συγκεκριμένο έργο¹⁰⁴.

Υπάρχει κυλιόμενη ανά διετία και μεταξύ των οκτώ κρατών-μελών προεδρία¹⁰⁵ και το προεδρεύον κράτος υποστηρίζεται από την Γραμματεία του ΑΣ. Η τελευταία, παλαιότερα ήταν και αυτή κυλιόμενη και ακολουθούσε την προεδρία. Ωστόσο, το 2011 αποφασίστηκε να εγκαθιδρυθεί η Μόνιμη Γραμματεία του ΑΣ, η οποία λειτουργεί από το 2013 και εξής¹⁰⁶. Η Γραμματεία λειτουργεί υπό τις κατευθύνσεις της εκάστοτε προεδρίας και ως διοικητική της έδρα, παρέχοντας διοικητική υποστήριξη στις ανά διετία συναντήσεις των

⁹⁹ AC, 2017 (d): <http://arctic-council.org/eppr/reports/ministerial-direction/> (επίσκεψη 18/09/2017)

¹⁰⁰ Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 3, παράγραφος 1 c

¹⁰¹ Στο ίδιο, παράγραφος 1 d

¹⁰² AC, 2017 (e): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups/sdwg> (επίσκεψη 18/09/2017)

¹⁰³ AC, 2017 (f): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/acap-home> (επίσκεψη 18/09/2017)

¹⁰⁴ AC, 2017 (g): <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us> (επίσκεψη 18/09/2017)

¹⁰⁵ AC, 2017 (h): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/faq> (επίσκεψη 18/09/2017)

¹⁰⁶ AC, 2017 (i): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/the-arctic-council-secretariat> (επίσκεψη 18/09/2017)

κρατών-μελών, αλλά και στις συχνότερες των Ανωτέρων Αξιωματούχων για την Αρκτική (SAOs). Οι τελευταίοι, μαζί με τους έξι μόνιμους παρατηρητές συναντώνται τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο, ενώ όλοι οι εταίροι συναντώνται στις ανά διετία υπουργικές συναντήσεις (στο ίδιο μοτίβο που γίνονταν και επί AEPS), οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην επικράτεια του προεδρεύοντος κράτους¹⁰⁷.

2.4 Η λειτουργία του Αρκτικού Συμβουλίου

Ο κύριος όγκος εργασίας του ΑΣ, επιτελείται από τα έξι του Προγράμματα. Καθένα από αυτά, αποτελείται από αντιπροσώπους σε επίπεδο εμπειρογνομόνων από τομεακά υπουργεία, κρατικούς φορείς και ερευνητές. Επίσης, έχει συγκεκριμένη εντολή βάσει της οποίας λειτουργεί, Πρόεδρο, Διοικητικό Συμβούλιο ή Διευθύνουσα Επιτροπή και υποστηρίζεται από μια δική του γραμματεία. Κράτη και Οργανισμοί με το καθεστώς του παρατηρητή δύνανται να παρακολουθούν τις συναντήσεις των Ομάδων, οι οποίες τακτικά δέχονται και προσκεκλημένους ή άλλους ειδικούς. Οι Ομάδες οφείλουν να εκτελούν τα προγράμματα και τα σχέδια που ορίζουν οι Υπουργοί του ΑΣ, τα οποία αποτυπώνονται στις Υπουργικές Διακηρύξεις, τα επίσημα έγγραφα που προκύπτουν από τις ανά διετία συναντήσεις¹⁰⁸.

Το σημαντικότερο εξ αυτών των χαρακτηριστικών είναι, αναμφίβολα, οι διακριτές αρμοδιότητες των Ομάδων Εργασίας που από κοινού συνθέτουν το ευρύ φάσμα στο οποίο δραστηριοποιείται το ΑΣ. Με μια σύντομη επισκόπηση της ιστοσελίδας του Συμβουλίου, στην κατηγορία «Το έργο μας», διαπιστώνεται ότι οι πυλώνες ενασχόλησης του Συμβουλίου αγγίζουν τους τομείς του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής, της βιοποικιλότητας, της διαχείρισης των ωκεανών, αλλά και των αρκτικών πληθυσμών. Παρά το γεγονός πως οι τομείς είναι τέσσερις, ενώ οι Ομάδες Εργασίας έξι, η καθεμία έχει πολύ συγκεκριμένη αρμοδιότητα.

Ειδικότερα, το ACAP δρα ως ενισχυτικός και υποστηρικτικός μηχανισμός για την ενθάρρυνση εθνικών δράσεων για τη μείωση των εκπομπών και άλλων εκλύσεων ρύπων· το AMAP παρακολουθεί το περιβάλλον της Αρκτικής, τα οικοσυστήματα και τους ανθρώπινους πληθυσμούς και παρέχει επιστημονικές συμβουλές για να υποστηρίξει τις κυβερνήσεις καθώς αντιμετωπίζουν τη ρύπανση και τις δυσμενείς επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος· το CAFF απευθύνεται στη διατήρηση της αρκτικής βιοποικιλότητας και εργάζεται για να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα των έμβιων πόρων της Αρκτικής· το EPPR εργάζεται για την προστασία του περιβάλλοντος της Αρκτικής από την απειλή ή

¹⁰⁷ AC, 2017 (j), ό.π.. Οι SAOs διορίζονται από τα αρκτικά κράτη για να είναι υπεύθυνοι για τα συμφέροντά τους στο ΑΣ. Είναι, δηλαδή, κυβερνητικοί εκπρόσωποι, συνήθως από τα Υπουργεία Εξωτερικών των κρατών-μελών, αρμόδιοι να καθοδηγούν και να παρακολουθούν τις δραστηριότητες του Συμβουλίου σύμφωνα με τις αποφάσεις και τις οδηγίες των Υπουργείων τους (Στο ίδιο).

¹⁰⁸ AC, 2017 (k): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups> (επίσκεψη 18/09/2017)

την επίδραση τυχαίας έκλυσης ρύπων ή ραδιονουκλεϊδίων· το PAME είναι το επίκεντρο των δραστηριοτήτων του Συμβουλίου Αρκτικής που σχετίζονται με την προστασία και την αειφόρο χρήση του αρκτικού θαλάσσιου περιβάλλοντος· το SDWG, τέλος, εργάζεται για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην Αρκτική και για τη βελτίωση των συνθηκών των αρκτικών κοινοτήτων στο σύνολό τους¹⁰⁹.

Ένα από τα βασικά στοιχεία της λειτουργίας του ΑΣ, που αποτελεί και καινοτομία του ως προς την έννοια της διακυβέρνησης, είναι η συμπερίληψη των οργανισμών των αυτοχθόνων πληθυσμών. Το Συμβούλιο αποτελεί το μόνο forum πολιτικού διαλόγου αρκτικών ζητημάτων όπου συνδιαλέγονται κράτη και αυτόχθονες πληθυσμοί¹¹⁰, καθώς οι τελευταίοι συμμετέχουν ενεργά και συμβουλεύουν πλήρως όλες τις διαβουλεύσεις και δραστηριότητες του ΑΣ¹¹¹. Μάλιστα, σε μια κίνηση προς περαιτέρω συσπείρωσή τους, οι ομάδες είχαν συνενωθεί για να σχηματίσουν τη Γραμματεία των Αυτόχθονων Λαών (Indigenous Peoples' Secretariat)¹¹², ήδη από το 1994¹¹³. Πλέον, η Γραμματεία διευκολύνει την συμμετοχή τους στο Συμβούλιο, αλλά και την γενικότερη διεθνή τους συνεργασία¹¹⁴. Ωστόσο, ο ρόλος τους παραμένει περιορισμένος, διότι οι ομάδες των αυτοχθόνων λαών δεν έχουν δικαίωμα ψήφου¹¹⁵, όπως και οι υπόλοιποι, μη μόνιμοι παρατηρητές. Έτσι, εύκολα διερωτάται κανείς ποιος είναι ο ρόλος των παρατηρητών στο Συμβούλιο.

2.5 Ο ρόλος των παρατηρητών στο Αρκτικό Συμβούλιο

Αναμφίβολα, η αμοιβαία αναγνώριση των διακυβερνητικών οργανισμών μέσω της χορήγησης καθεστώτος παρατηρητή ενισχύει τη νομιμοποίησης του κάθε οργανισμού¹¹⁶. Αντίστοιχη αύξηση της νομιμοποίησης ενός οργανισμού μπορεί να λεχθεί, βέβαια, ότι επιφέρουν και άλλα είδη παρατηρητών, όπως τα κράτη, αλλά και ΜΚΟ, όπως, εν προκειμένω, συμβαίνει με το ΑΣ. Έτσι, το γεγονός πως, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το Συμβούλιο αριθμεί πλέον 39 παρατηρητές, είναι, σίγουρα, δείγμα ότι αποτελεί το κυρίαρχο forum για τη συζήτηση των αρκτικών ζητημάτων και την συνεργασία στην περιοχή¹¹⁷.

¹⁰⁹ AC, 2017 (f), ό.π.

¹¹⁰ AC, 2017 (g), ό.π.. Μάλιστα, το γεγονός πως στην Σύμβαση της Στοκχόλμης του 2001 για τους Έμμοιους Οργανικούς Ρύπους γίνεται αναφορά στην Αρκτική και τους αρκτικούς αυτόχθονες πληθυσμούς είναι δηλωτικό του πόσο έχει εμπλακεί το ΑΣ στην διεθνή περιφερειακή και παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση. (Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., "Innovative Environmental Protection: Lessons from the Arctic", *Journal of Environmental Law*, Vol. 27, Issue 2, pp. 285–311, σελ. 286)

¹¹¹ AC, 2017 (g), ό.π.

¹¹² Lennon E., "A Tale of Two Poles: A Comparative Look At The Legal Regimes in The Arctic And The Antarctic", *Sustainable Development Law & Policy*, Vol. 8, Issue 3, pp. 32-36, σελ. 34

¹¹³ Duyck S., ό.π., σελ. 25

¹¹⁴ Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 305

¹¹⁵ Lennon E., ό.π., σελ. 34

¹¹⁶ Duyck S., ό.π., σελ. 18

¹¹⁷ Käpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 7

Το τελευταίο, όμως, παρά την νομιμοποίηση που του προσφέρουν οι παρατηρητές και ελεγχόμενο ον από τα κράτη που το απαρτίζουν, έχει επιδείξει κατά καιρούς αξιοπερίεργη πρακτική στο θέμα των παρατηρητών, τη στιγμή, μάλιστα, που η ιδιότητα του παρατηρητή στο άλλοτε άσημο ΑΣ έχει αναχθεί σε απαραίτητο εισιτήριο για μακρινές παγκόσμιες δυνάμεις¹¹⁸, αφού πλέον θεωρείται ως η μόνη επίσημη οδός για την απόκτηση πρόσβασης στα συστήματα διακυβέρνησης και λήψης αποφάσεων της Αρκτικής¹¹⁹.

Αναλυτικότερα, η πρακτική αυτή έχει εκδηλωθεί με δύο τρόπους. Αφ' ενός, αργοπορία ή επανειλημμένη άρνηση του καθεστώτος του παρατηρητή σε ορισμένες χώρες ή οργανισμούς: επί παραδείγματι, το 2009 είχαν απορριφθεί οι αιτήσεις της Κίνας, της Νοτίου Κορέας, της Ιταλίας, αλλά και της ΕΕ, παρά το γεγονός πως η Κίνα είχε ήδη διεξάγει αρκτικές έρευνες το 1999 και 2003, ενώ το 2004 είχε κτίσει στην Νορβηγία κέντρο αρκτικής δορυφορικής παρατήρησης¹²⁰. Αφ' ετέρου, της χρήσης του κριτηρίου περί συνδρομής του δυνάμει παρατηρητή στο έργο του Συμβουλίου με πολιτικό τρόπο από ορισμένα μέλη του, προκειμένου να αποκλειστούν κράτη ή οργανισμοί που δεν μοιράζονται μέρος του οράματός τους¹²¹. Στην πράξη, η πιο κραυγαλέα απόδειξη της πρακτικής αυτής, είναι η αίτηση της ΕΕ¹²².

¹¹⁸ Israel B. R., "International Law and Governance in a Changing Arctic", Review Essay, *The American Journal of International Law*, Vol. 108, Issue 2, pp. 348-359, σελ. 348

¹¹⁹ Graczyk P. and Koivurova T., "A new era in the Arctic Council's external relations? Broader consequences of the Nuuk observer rules for Arctic governance", *Polar Record*, Vol. 50, Issue 254, pp. 225-236, σελ. 225

¹²⁰ Ebinger C. K. and Zambetakis E., "The geopolitics of Arctic melt", *International Affairs*, Vol. 85, Issue 6, pp. 1215-1232, σελ. 1230

¹²¹ Duyck S., ό.π., σελ. 24

¹²² Το 2008 είχε προταθεί, με ψήφισμα του Ευρωκοινοβουλίου, το άνοιγμα διαπραγματεύσεων για μια διεθνή συνθήκη για την προστασία της Αρκτικής, στα πρότυπα αυτής της Ανταρκτικής. Ωστόσο, όχι μόνο δεν πραγματοποιήθηκε κάτι τέτοιο, αλλά και η ίδια η Ένωση κατακρίθηκε έντονα, με το επιχείρημα ότι δεν κατανοεί την πολιτική πραγματικότητα της περιοχής και, επομένως, δεν θα έπρεπε να υπεισέρχεται στα ζητήματα της διακυβέρνησής της [Koivurova T., "Demystifying The EU In The Arctic", *Huffington Post*, 26.02.2016: http://www.huffingtonpost.com/entry/demystifying-eu-in-arctic_us_56d0b7fce4b0871f60eb65a2 (επίσκεψη 19/09/2017)]. Εν τούτοις, ακόμη κι όταν παραιτήθηκε από αυτή την επιδίωξη, η οποία σίγουρα δεν ταυτιζόταν με την οπτική των αρκτικών κρατών, η Ένωση πάλι δεν χρίστηκε παρατηρητής. Η εξέλιξη αυτή σχετίζεται με το γεγονός πως όλες οι αποφάσεις στο ΑΣ λαμβάνονται με ομοφωνία, όπως ορίζεται στην Διακήρυξη της Οτάβα (Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 3, παράγραφος 7). Έτσι, η σύγκρουσή της με δύο από τους Αρκτικούς 5, την κράτησε εκτός του ΑΣ. Πρόκειται, αρχικά, για τη διαμάχη που ξεκίνησε το 2009 μεταξύ του Καναδά και της ΕΕ, λόγω υιοθέτησης από την δεύτερη, ενός Κανονισμού που απαγόρευε την εισαγωγή και την διάθεση όλων των προϊόντων φώκιας στις αγορές της. Πληγείς από τον Κανονισμό, ο πρώτος προσέφυγε στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και στον αρμόδιο μηχανισμό επίλυσης διαφορών. Μετά και από την επίλυση του ζητήματος, η ΕΕ συνέχισε να βρίσκει αντιστάσεις, αφού, μετά την αρνησικυρία του Καναδά, σειρά είχε εκείνη της Ρωσίας, ως απόρροια των γεγονότων της Κριμαίας και των τεταμένων σχέσεων Δύσης-Ρωσίας (Koivurova T., ό.π.). Ωστόσο, από την αναβολή της αίτησης της ΕΕ που είχε δις συμβεί, το 2009 και το 2011, το 2013 βρέθηκε ένα *modus vivendi*: παρ' όλο που δεν της παραχωρήθηκε το επίσημο καθεστώς του παρατηρητή, η υπουργική διάσκεψη της Κιρούνα την αναγνώρισε ως «κατ' αρχήν παρατηρητή», επιτρέποντάς της έτσι να παρακολουθεί τις συναντήσεις το Συμβουλίου (όπως και συμβαίνει έκτοτε). Και επειδή ουδέν μονιμότερο του προσωρινού, η υπουργική συνάντηση του Ικαλούιτ του 2015

Σε κάθε περίπτωση, ακόμα και μετά την απόκτηση της ιδιότητας του παρατηρητή, ο ρόλος της εκάστοτε οντότητας, είναι αρκετά οριοθετημένος. Όπως έχει διατυπωθεί, η πρόβλεψη του ΑΣ για την παροχή του καθεστώτος παρατηρητή φαίνεται να αποτελεί την κατάλληλη ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων των αρκτικών κρατών για περιφερειακό συντονισμό επί των ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος και των συμφερόντων άλλων κρατών στο υποσύνολο θεμάτων που αντιμετωπίζει το Συμβούλιο¹²³.

Εν τέλει, ο ρόλος περιορίζεται σε συμμετοχή στις συνεδριάσεις, υποβολή σχετικών εγγράφων και μικρή συμμετοχή κατά τη διάρκεια των συνόδων εκτός των υπουργικών συναντήσεων, κατά την κρίση του εκάστοτε προέδρου¹²⁴. Αξίζει, δε, να σημειωθεί ότι μη συμμετοχή των παρατηρητών δύναται να αποφασιστεί ομοφώνως από τους SAOs¹²⁵. Σε ελαφρώς μεγαλύτερο βαθμό οι παρατηρητές μπορούν να συμβάλλουν στο έργο των Ομάδων Εργασίας¹²⁶. Τούτο συμβαίνει και πάλι κατά την κρίση του εκάστοτε προέδρου και μεταφράζεται στην δυνατότητα που παρέχεται στους παρατηρητές να προβούν σε δηλώσεις και να διατυπώσουν απόψεις, σχετικά με τα υπό συζήτηση θέματα στις συναντήσεις των Ομάδων Εργασίας και των Ειδικών Ομάδων Δράσης. Στις συναντήσεις αυτές, όπου, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, διαμορφώνεται το περισσότερο από το έργο του ΑΣ, οι παρατηρητές που μπορούν να προσφέρουν σχετική εμπειρογνωμοσύνη είναι σε θέση να ασκήσουν επιρροή σε αρκετά υψηλό βαθμό¹²⁷.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα που έχει να επιδείξει η μέχρι τώρα πρακτική του ΑΣ στο κομμάτι αυτό, αφορά την συμμετοχή του τοπικού παράγοντα, δηλαδή των έξι μονίμων παρατηρητών. Η ιθαγενής γνώση του τοπικού περιβάλλοντος έχει συμβάλει τα μέγιστα στις επιστημονικές αναλύσεις και τις διαδικασίες προγραμματισμού του Συμβουλίου¹²⁸, γεγονός φυσικό, αν αναλογιστεί κανείς ότι οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι που συμμετέχουν στα διάφορα όργανα, χαράσσουν την πολιτική στις εθνικές τους πρωτεύουσες, μακριά από την Αρκτική, αγνοώντας συχνά διαστάσεις πολιτικών επιλογών¹²⁹.

Μάλιστα, από το 2013 και εξής, με την προαναφερθείσα συγκεκριμενοποίηση των ρόλων των παρατηρητών¹³⁰, η ικανότητα άσκησης επιρροής τους έχει αυξηθεί κατακόρυφα: σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό του Συμβουλίου, οι έξι οργανισμοί έχουν συμμετοχικά δικαιώματα σχεδόν ίσα με εκείνα των κρατών

αποφάσισε την αναβολή της απόδοσης της ιδιότητας του παρατηρητή στην ΕΕ για μία ακόμη διετία (Hossain K., "EU Engagement in the Arctic: Do the Policy Responses from the Arctic States Recognise the EU as a Legitimate Stakeholder?", *Arctic Review on Law and Politics*, Vol. 6, Issue. 2, pp. 89-110, σελ. 90).

¹²³ Israel B. R., ό.π., σελ. 358

¹²⁴ Duyck S., ό.π., σελ. 24

¹²⁵ Israel B. R., ό.π., σελ. 358

¹²⁶ Duyck S., ό.π., σελ. 25

¹²⁷ Israel B. R., ό.π., σελ. 358

¹²⁸ Rice K., ό.π., σελ. 408

¹²⁹ Israel B. R., ό.π., σελ. 358

¹³⁰ Το 2013 θεσπίστηκαν επίσης και πιο συγκεκριμένα κριτήρια για την ανάληψη της ιδιότητας. Για τον κατάλόγό τους, βλ. AC, 2017 (c), ό.π.

μελών στο Συμβούλιο, εκτός από το δικαίωμα ψήφου, κατάσταση, όμως, που, όπως έχει περιγραφεί, προσιδιάζει με de facto δικαίωμα άσκησης αρνησικυρίας, στην περίπτωση που όλες απορρίπτουν μια συγκεκριμένη πρόταση¹³¹. Όπως θα φανεί, εν συνεχεία, οι εκτιμήσεις αποτελούν τον πυρήνα της δραστηριότητας του Συμβουλίου και η σχετική επιτυχία τους κατέστη δυνατή λόγω της εμφάνισης μιας επιστημολογικής κοινότητας, με τη συμπερίληψη και την ενεργό συμμετοχή τόσο των εκπροσώπων των αυτοχθόνων λαών, όσο και κυβερνητικών δημοσίων υπαλλήλων και επιστημόνων¹³².

¹³¹ Duyck S., ό.π., σελ. 25

¹³² Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 287

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Αρκτικό Συμβούλιο στην πράξη: η ουσιαστική συνεργασία

3.1 Το έργο του Αρκτικού Συμβουλίου

Η πλειοψηφία του έργου του ΑΣ, όπως έχει ήδη αναφερθεί, πραγματοποιείται από τις έξι Ομάδες Εργασίας του, και, γι' αυτό έχουν αποκληθεί ως οι «ηλεκτροπαραγωγικοί του σταθμοί»¹³³. Οι τελευταίες εμπλέκονται σε επιστημονικά προσανατολισμένες μελέτες που αφορούν τα θέματα με τα οποία ασχολείται το Συμβούλιο, η καθμία αναλόγως με την εντολή της. Οι μελέτες αυτές παρέχουν πληροφορίες και προτάσεις προς το ΑΣ¹³⁴. Οι Ομάδες Εργασίας έχουν, επίσης, εντοπίσει πολυάριθμες ευκαιρίες για διεθνή συνεργασία για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην περιοχή και για τη διαχείριση των επιπτώσεων των ολοένα αυξανόμενων ανθρώπινων δραστηριοτήτων¹³⁵.

Το έργο, δηλαδή, του Συμβουλίου, συνίσταται κυρίως στη διεξαγωγή ερευνών με στόχο την ενίσχυση της προστασίας της Αρκτικής και στην επίβλεψη, τρόπον τινά, των δραστηριοτήτων στην περιοχή, χωρίς, ωστόσο, να δημιουργεί νομικά δεσμευτικούς κανόνες¹³⁶. Αυτό, γιατί, όπως προαναφέρθηκε, βάσει του «καταστατικού» του, της Διακήρυξης της Οτάβα, δημιουργείται ένα forum, όχι διεθνής οργανισμός, η εντολή της οποίας, μάλιστα, αφαιρούσε ρητά οποιαδήποτε εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο να ασχοληθεί με ζητήματα σχετιζόμενα με στρατιωτική ασφάλεια¹³⁷. Η φύση του ΑΣ επομένως, είναι ενός καθεστώτος ηπίου δικαίου, και, χωρίς την προαναφερθείσα νομοπαρασκευαστική δυνατότητα, ο θεσμός λειτουργεί ως ένα συμβουλευτικό όργανο, αφού ελλείπει ο μηχανισμός επιβολής και η εξουσία που θα του επέτρεπε να κάνει τα κράτη-μέλη να τροποποιήσουν την συμπεριφορά τους¹³⁸.

Το παραπάνω γεγονός, βέβαια, δεν μειώνει ούτε κατ' ελάχιστο τη χρησιμότητα του ΑΣ ή τη σημασία του έργου του, ούτε σημαίνει πως αυτό είναι «φτωχό». Αντιθέτως, μέσα σε 21 πια χρόνια λειτουργίας, το ΑΣ έχει εκτενέστατο έργο, το οποίο, φυσικά, δεν μπορεί να αποτυπωθεί ολόκληρο σε μια τέτοια εργασία. Άλλωστε, μια στείρα απαρίθμηση των δράσεων εν είδει καταλόγου θα ήταν άσκοπη, αν όχι ανιαρή. Έτσι, ακολουθεί μια περιοδολόγηση της δράσης του Συμβουλίου και, στη συνέχεια, αναφορά σε κάποιες συγκεκριμένες πρωτοβουλίες του.

Η πρώτη περίοδος που μπορεί να ειπωθεί, ξεκινά το 1996 με την σύσταση του ΑΣ και χρονολογείται μέχρι και τα μέσα της επόμενης δεκαετίας. Σ' αυτήν, η έρευνα για την στοιχειοθετημένα προκληθείσα από τα υψηλά επίπεδα τοξινών και βαρέων μετάλλων ρύπανση της Αρκτικής ήταν στην κορυφή της ημερήσιας

¹³³ Rottem S. V., "A Note on the Arctic Council Agreements", *Ocean Development & International Law*, Vo. 46, Issue 1, pp. 50-59, σελ. 51

¹³⁴ AC, 2017 (g), ό.π.

¹³⁵ Israel B. R., ό.π., σελ. 359

¹³⁶ Lennon E., ό.π., σελ. 34

¹³⁷ Declaration on the establishment of the Arctic Council, ό.π., σελ. 2, υποσημείωση

¹³⁸ Lennon E., ό.π., σελ. 33-35

διάταξης. Οι Ομάδες Εργασίας υπέβαλαν (και συνεχίζουν να υποβάλλουν τα ΡΑΜΕ και ΑΜΑΡ, στα πλαίσια των εντεταλμένων αρμοδιοτήτων τους) αναφορές για την αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης. Το έργο τους χρησίμευσε στο να ενημερώσει πολυμερείς διαπραγματεύσεις με θέμα το κλίμα, αλλά και διεθνείς συμβάσεις, σχετικά με διάφορους ρύπους, όπως η Διεθνής Σύμβαση για τον Υδράργυρο και η Σύμβαση της Στοκχόλμης για τους Έμμοнос Οργανικούς Ρύπους¹³⁹.

Η δεύτερη περίοδος, αλληλοεπικαλυπτόμενη ελαφρώς με την πρώτη, εκκινείται στις αρχές της χιλιετίας, όταν η κλιματική αλλαγή ξεκίνησε να γίνεται το επίκεντρο. Κατά την περίοδο αυτή, το Συμβούλιο επικεντρώθηκε στη χαρτογράφηση των συνεπειών της υπερθέρμανσης του πλανήτη και στην προσαρμογή (adaptation) στην κλιματική αλλαγή. Ο περιορισμός των εκπομπών των λεγόμενων βραχύβιων αερίων θερμοκηπίου (όπως η αιθάλη, το μεθάνιο και το όζον της τροπόσφαιρας) αποτελεί ένα εκ των προκλητικότερων θεμάτων της ατζέντας μετριασμού (mitigation) της κλιματικής αλλαγής¹⁴⁰.

Τέλος, μια τρίτη διακριτή περίοδος φαίνεται να έχει αναδυθεί τα τελευταία χρόνια, κατά τη διάρκεια της οποίας βάρος έχει δοθεί, κυρίως, στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και στην αντίδραση στο ακόμη αυξανόμενο ενδιαφέρον και την δυνητική δραστηριότητα-κινητικότητα στην περιοχή που αυτό μπορεί να τροφοδοτήσει¹⁴¹.

Κάπως αναλυτικότερα, αρχής γενομένης από το 1997, με την «Έκθεση για την Κατάσταση του Αρκτικού Περιβάλλοντος»¹⁴², και συνεχίζοντας το 2004 με την μνημειώδη «Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για το Αρκτικό Κλίμα»¹⁴³, αλλά και αργότερα, το 2009 με την «Αξιολόγηση της εμπορικής ναυτιλίας στην

¹³⁹ Rottem S. V., ό.π., σελ. 51. Για τα θαλάσσια αρκτικά συστήματα, συγκεκριμένα, το ΑΣ τεκμηρίωσε και επισήμανε ορισμένες απειλές για την ακεραιότητά τους, με εξέχοντα ρόλο στη ρύθμιση των Έμμοнос Οργανικών Ρύπων (POPs), σύμφωνα με τους όρους της Σύμβασης της Στοκχόλμης (Young O. R., ό.π., σελ. 180).

¹⁴⁰ Rottem S. V., ό.π., σελ. 52-52

¹⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 52

¹⁴² "State of the Arctic Environment Report"

¹⁴³ Πρόκειται για το "Arctic Climate Impact Assessment". Η 1049 σελίδων μελέτη ως στόχο της είχε να αξιολογήσει και να συνθέσει τη γνώση σχετικά με την κλιματική μεταβλητότητα και αλλαγή και την αυξημένη υπεριώδη ακτινοβολία, και να υποστηρίξει τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής και τις εργασίες της IPCC. Η μελέτη διεξήχθη από το ΑΜΑΡ, σε συνεργασία με το CAFF και την IASC, ενώ συμμετείχαν πάνω από 250 επιστήμονες και οι έξι οργανισμοί των αυτοχθόνων πληθυσμών και αποτέλεσε ορόσημο, ως η πρώτη που συμπεριέλαβε συνολικά στοιχεία κοινωνικών και φυσικών επιστημών για την εκτίμηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στην Αρκτική. Στοιχεία της συμπεριελήφθησαν σε επόμενες μελέτες του ΑΣ, αλλά και στην τέταρτη έκθεση της IPCC (2014), ενώ τα αποτελέσματά της υπήρξαν καθοριστικά ως προς την προβολή των ζητημάτων της κλιματικής αλλαγής στην Αρκτική στην UNFCCC, αλλά και στο μεταγενέστερο έργο της IPCC [ΑΜΑΡ, 2017: <http://www.amap.no/arctic-climate-impact-assessment-acia> (επίσκεψη 21/09/2017)]. Η συγκεκριμένη μελέτη, μεταξύ άλλων, θεωρείται ότι μετέβαλε πραγματικά ριζικά τον τρόπο που αντιλαμβάνονταν εμπλεκόμενοι-ενδιαφερόμενοι και μη, καθιστώντας σαφές ότι αυστηρότερα μέτρα διακυβέρνησης ήταν απαραίτητα (Koivurova T., "The Arctic Council: A Testing Ground for New International Environmental Governance", *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 19, Issue 2, pp.131-144, σελ. 134)

Αρκτική» (AMSA)¹⁴⁴, το ΑΣ ανέθεσε και, εν συνεχεία, διέδωσε ένα σύνολο καλά τεκμηριωμένων και ιδιαίτερα προσιτών αναφορών που καθιστούν σαφέστατες τόσο τις σημαντικές βιοφυσικές αλλαγές που συμβαίνουν στην Αρκτική, όσο και τις ισχυρές και καλά οριοθετημένες σχέσεις μεταξύ του τι συμβαίνει στην Αρκτική και τι αλλού στον πλανήτη¹⁴⁵.

Έτσι, η σειρά των σημειώσεων αυτών επιστημονικών του κειμένων έπαιξε σημαντικό ρόλο. Όλη η συλλογή στοιχείων υπό την αιγίδα του Συμβουλίου, αναφορικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην περιοχή της Αρκτικής φαίνεται να το βοήθησαν να κάνει την παρουσία του αισθητή τόσο στην εκπλήρωση της εντολής του Οδικού Χάρτη του Μπαλί του 2007 για να επιτευχθεί συμφωνία για ένα πιο ολοκληρωμένο και νομικά δεσμευτικό καθεστώς για το κλίμα, όσο και μεταγενέστερα, στις διαπραγματεύσεις για την επέκταση του Πρωτοκόλλου του Κιότο στην δεύτερη περίοδο εφαρμογής του (2013-2020)¹⁴⁶.

Σε συνέχεια της AMSA, το 2010, αυτή τη φορά άλλη Ομάδα Εργασίας, η CAFF υιοθέτησε την «Αξιολόγηση της Αρκτικής Βιοποικιλότητας», όπου μεταξύ άλλων, εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με τα χωροκατακτητικά είδη¹⁴⁷. Η ίδια Ομάδα δημιούργησε και το Circumpolar Protected Area Network (CPAN), το οποίο είχε σχεδιαστεί για να προάγει τη βιοποικιλότητα, μέσω της προστασίας ενός δικτύου περιοχών, εξ ου και το όνομά του, καθεμία από τις οποίες είχε μεγάλη πιθανότητα να διατηρήσει την υγεία του οικοσυστήματος και τη δυναμική της βιοποικιλότητας. Το CPAN θα συνέδεε περιοχές, παρομοίως με φυσικούς πόρους, και θα τις διατηρούσε, ούτως ώστε να διασφαλιστεί συνεχιζόμενη βιοποικιλότητα¹⁴⁸.

Ωστόσο, το πρόγραμμα περιέπεσε σε αδράνεια, λόγω εσωτερικών διαμαχών και κρατικών διαφορών, αναφορικά με τις Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές¹⁴⁹. Το κυριότερο πρόβλημα φάνηκε να ήταν ότι τα κράτη θεώρησαν ότι έθιγε υπέρ το δέον την κυριαρχία τους. Για αυτόν τον λόγο, το CPAN, ξεχάστηκε και, εν τέλει, αντικαταστάθηκε, όπως έγινε και με την διαδικασία εναρμόνισης των οδηγιών των κρατών για τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τον ίδιο λόγο¹⁵⁰.

Κι όμως, μετά από χρόνια, το ΑΣ κατάφερε, υπό μια έννοια, να αγγίξει την εθνική κυριαρχία των μελών του. Μη μένοντας δέσμιο της μορφής του ως σώμα ηπίου δικαίου, αποτέλεσε το forum για την διαπραγμάτευση και συνομολόγηση

¹⁴⁴ “Arctic Marine Shipping Assessment” (AMSA)

¹⁴⁵ Young O. R., ό.π., σελ. 175

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 180

¹⁴⁷ Hossain K., “*Invasive Species in the Arctic: Concerns, Regulations, and Governance*”, σελ. 86, στο Pincus R. and Ali S. H. (eds.), ό.π.

¹⁴⁸ Lennon E., ό.π., σελ. 34

¹⁴⁹ Barry-Pheby E.A., “The Growth of Environmental Justice and Environmental Protection in International Law: The Context of Regulation of the Arctic’s Offshore Oil Industry”, *Sustainable Development Law & Policy*, Vol. 13, Issue 1, pp. 48-54, 71-73, σελ. 50

¹⁵⁰ Koivurova T., ό.π., σελ. 137

δύο νομικά δεσμευτικών συμφωνιών¹⁵¹. Αυτές είναι η Συμφωνία Συνεργασίας για την Αεροναυτική και Θαλάσσια Έρευνα και Διάσωση στην Αρκτική (Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic) του 2011 και την Συμφωνία Συνεργασίας για την Ετοιμότητα και την Αντίδραση για τη Ρύπανση των Θαλασσών από Πετρέλαιο στην Αρκτική (Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic)¹⁵².

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν επρόκειτο για εκ βάθρων σχεδιασμό των συμφωνιών, καθώς αμφότερες είναι θεμελιωμένες σε ήδη υπάρχουσες ευρύτερες συμφωνίες και αποσκοπούν μόνο στην εφαρμογή αυτών των ευρείας κλίμακας συμβάσεων σε περιφερειακό πλαίσιο της Αρκτικής¹⁵³. Πιο συγκεκριμένα, βασίστηκαν σε δύο ευρύτερες συμβάσεις η καθεμία: η πρώτη, στην γνωστή και ως Σύμβαση SAR (International Convention on Maritime Search and Rescue), δηλαδή την Διεθνή Σύμβαση για την Ναυτική Έρευνα και τη Διάσωση του 1979, αλλά και την Σύμβαση του Σικάγο (Σύμβαση για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία/Convention on International Civil Aviation), του 1944, η οποία γέννησε και τον ομώνυμο διεθνή οργανισμό, τον ICAO¹⁵⁴· η δεύτερη, στην Διεθνή Σύμβαση για την Ετοιμότητα, την Αντίδραση και τη Συνεργασία σε Περίπτωση Ρύπανσης με Πετρέλαιο (Σύμβαση OPRC), του 1990, αλλά και τη Διεθνή Σύμβαση για την Επέμβαση στην Ανοικτή Θάλασσα σε Περιπτώσεις Ατυχημάτων Ρύπανσης από Πετρέλαιο (International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties), του 1969¹⁵⁵.

Εν έτει 2017, γιορτάζοντας πια τα 21^α του γενέθλια και όντας πλήρως ενηλικιωμένο, το Συμβούλιο έκλεισε τον κύκλο των δέκα πρώτων υπουργικών συναντήσεών του, με τον καλύτερο τρόπο: την συνομολόγηση μιας τρίτης νομικά δεσμευτικής συμφωνίας, της Συμφωνίας για την Ενίσχυση της Διεθνούς Επιστημονικής Συνεργασίας για την Αρκτική (Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation)¹⁵⁶. Εν τέλει, όμως, πως εκτιμάται όλο το έργο του Συμβουλίου που μόλις παρουσιάστηκε;

3.2 Αποτίμηση του έργου του Αρκτικού Συμβουλίου

Προκειμένου να αποτιμηθεί το έργο του ΑΣ, μια πρώτη φαινομενικά ασφαλής διαδικασία, θα ήταν να γίνει μια αντιπαραβολή των ζητημάτων που διέπουν την Αρκτική με το έργο του Συμβουλίου. Τα ζητήματα, όπως αναλύθηκαν και στο Κεφάλαιο 1, είναι πρωτίστως η κλιματική αλλαγή και,

¹⁵¹ AC, 2017 (f), ό.π.

¹⁵² Στο ίδιο

¹⁵³ Koivurova T., ό.π., σελ. 139

¹⁵⁴ Rottem S. V., ό.π., σελ. 53

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 54. Η τελευταία, στην πραγματικότητα, αποτελεί μια εκ των τροποποιήσεων της Σύμβασης OILPOL του 1954, η οποία έγινε, συγκεκριμένα, μετά το περίφημο ατύχημα του Torrey Canyon [IMO, 2017: <http://www.imo.org/en/OurWork/environment/pollutionprevention/oilpollution/pages/background.aspx> (επίσκεψη 27/09/2017)]

¹⁵⁶ AC, 2017 (f), ό.π.

μετέπειτα, όσα προκύπτουν πρακτικά από αυτήν, όπως το ζήτημα της εξόρυξης των φυσικών πόρων (που προϋποθέτει την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών, συγκεκριμένα Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης-AOZ και εκτεταμένης Υφαλοκρηπίδας), οι νέοι δίοδοι μεταφοράς που ανοίγονται, καθώς και λοιποί περιβαλλοντικοί κίνδυνοι που με τη σειρά τους θα προκύψουν από αυτές τις δύο κατηγορίες ζητημάτων, όπως μολύνσεις από πετρέλαιο, διατάραξη οικοσυστημάτων και μείωση της βιοποικιλότητας.

Όπως προαναφέρθηκε, το ζήτημα της Αρκτικής είναι πολυδιάστατο και η διακυβέρνησή της είναι μάλλον δαιδαλώδους μορφής, αφού εμπλέκεται ένα «μωσαϊκό» δρώντων, ρυθμίζοντας ο καθένας, κατά περίπτωση, κάποια πτυχή που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του. Σε όλη αυτήν την κατάσταση, το ΑΣ συχνά αναφέρεται ως το σημαντικότερο διεθνές forum στην περιοχή¹⁵⁷. Πλέον, ακόμη και αυτό αμφισβητείται έντονα¹⁵⁸, εκείνο, όμως, που σίγουρα πρέπει να αποτυπωθεί, ανεξαρτήτως του αν είναι το σημαντικότερο ή όχι, είναι ότι δεν είναι το μόνο forum που δραστηριοποιείται για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών στην Αρκτική. Δεν είναι το forum που εκδίδει πρότυπα για την ναυτιλία, αυτό το κάνει ο IMO, ούτε το forum για την διαχείριση της αλιείας¹⁵⁹.

Παίρνοντας το πρωταρχικό ζήτημα, εκείνο της κλιματικής αλλαγής, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι το ΑΣ δεν έχει ούτε την εξουσία, ούτε την πολιτική επιρροή, ώστε να ωθήσει να συμβούν σοβαρά βήματα για την αντιμετώπισή της. Ζωντανό παράδειγμα, αποτελεί το COP 21, από το οποίο προέκυψε και η τελευταία συμφωνία στον τομέα της κλιματικής αλλαγής, όπου ανεμένετο το μέλλον της Αρκτικής να λάβει μεγάλο βάρος στις διαπραγματεύσεις¹⁶⁰.

Περνώντας στο δεύτερο ζήτημα, αυτό της εξόρυξης των πόρων, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι πρόκειται για κάτι δεδομένο και μη αποφεύξιμο. Συγκεκριμένα, η πιο πρόσφατα εκπεφρασμένη βούληση των Αρκτικών 5 αποτυπώνεται στη Διακήρυξη του Ιλούλισσατ. Σύμφωνα με την τελευταία, οι εκπρόσωποι των πέντε χωρών δήλωναν ότι «...το δίκαιο της θάλασσας προβλέπει σημαντικά δικαιώματα και υποχρεώσεις για την οριοθέτηση των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας, την προστασία του θαλασσιού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών που καλύπτονται από πάγους, την ελευθερία της ναυσιπλοΐας, την θαλάσσια επιστημονική έρευνα, και άλλες χρήσεις της θάλασσας. Παραμένουμε αφοσιωμένοι σε αυτό το νομικό πλαίσιο και στην ομαλή διευθέτηση οποιωνδήποτε τυχόν επικαλυπτόμενων διεκδικήσεων»¹⁶¹.

Το περιεχόμενο της Διακήρυξης, οδήγησε στο να θεωρηθεί ότι αυτή αποσκοπούσε, αφ' ενός, στο να επαναλάβουν τα κράτη αυτά την δέσμευσή τους

¹⁵⁷ Rottem S. V., ό.π., σελ. 50

¹⁵⁸ Young O. R., "The shifting landscape of Arctic politics: implications for international cooperation", *The Polar Journal*, Vol. 6, Issue 2, pp. 209-223, σελ. 209-211

¹⁵⁹ Israel B. R., ό.π., σελ. 358

¹⁶⁰ Young O. R., ό.π., σελ. 213

¹⁶¹ van Tatenhove J.P.M., σελ. 176-177

στην UNCLOS. Αφ' ετέρου, και σημαντικότερο, στο να αποκλειστεί οποιοδήποτε άλλο κράτος ή οντότητα από την περιοχή και η έγερση κυριαρχικών τους αξιώσεων ή η ανάμειξή τους με οποιονδήποτε άλλο τρόπο σε συνοριακές διαφορές¹⁶². Επομένως, γνωρίζοντας ότι η UNCLOS τους δίνει τη δυνατότητα της εθνικοποίησης, στόχος τους είναι η επιδίωξη της ανάπτυξης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου στην περιοχή, αλλά με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος¹⁶³. Εν ολίγοις, οι πόροι της Αρκτικής θα χρησιμοποιηθούν, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι δεν μπορεί να συμβεί με βιώσιμο τρόπο¹⁶⁴.

Στην όλη συζήτηση για την αποτίμηση της διακυβέρνησης στην Αρκτική και του ρόλου του ΑΣ, ένα από τα κυρίαρχα σημεία, είναι η σύγκρισή της με την άλλη περιοχή του πλανήτη που είναι καλυμμένη από πάγους, την Ανταρκτική¹⁶⁵. Η σύγκριση αυτή, παρ' όλο που φαινομενικά έχει γερές βάσεις, εφ' όσον πρόκειται για τις δύο παγωμένες περιοχές του πλανήτη, στην πραγματικότητα δεν ευσταθεί, λόγω των διαφορών των δύο περιοχών. Η Ανταρκτική είναι μια ακατοίκητη ήπειρος που περιβάλλεται από έναν ωκεανό, ενώ η Αρκτική αποτελείται από έναν ωκεανό που περιβάλλεται από κατοικημένες ηπείρους. Ως εκ τούτου, η περιοχή της Αρκτικής βρίσκεται υπό την άμεση δικαιοδοσία και ιδιοκτησία των περιβαλλόντων αυτήν κυρίαρχων κρατών¹⁶⁶. Ένα αντίστοιχο σύστημα με εκείνο της Ανταρκτικής, λοιπόν, δεν μπορεί να εφαρμοστεί εν προκειμένω, αφού δεν υπάρχει πολιτική βούληση για κάτι τέτοιο.

Το ζήτημα των θαλασσιών ζωνών και των πόρων¹⁶⁷, συνεπώς, ιδίως μετά τη Διακήρυξη του Ιλούλίσσατ, με την οποία καταδείχθηκε ότι οι κυρίαρχοι νόμιμοι ενδιαφερόμενοι για τη διακυβέρνηση της Αρκτικής δεν είναι πια όλα τα αρκτικά κράτη, αλλά μόνο οι παράκτιοι¹⁶⁸, θα λυθεί, σε κάθε περίπτωση, εκτός του ΑΣ, και, μάλιστα, κατά τρόπο ομαλό. Αυτό γιατί είναι προς το κοινό συμφέρον όλων των παράκτιων να έχουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερες Υφαλοκρηπίδες, γεγονός

¹⁶² Στο ίδιο, σελ. 173-174. Στην Διακήρυξη, άλλωστε, αναφέρεται ρητά ότι «δεν [υπάρχει] ανάγκη να αναπτυχθεί ένα νέο ολοκληρωμένο διεθνές νομικό καθεστώς που θα διέπει τον Αρκτικό Ωκεανό», καθώς, για το μοναδικό οικοσύστημα του Αρκτικού Ωκεανού, «τα πέντε παράκτια κράτη έχουν έναν ρόλο επιστασίας στην προστασία [του]» [Arctic Ocean Conference, Ilulissat Declaration, 27-29 May 2008, σελ. 2]. Εν προκειμένω, προφανώς, προς αποκλεισμό «φωτογραφίζονται» κυρίως όσα κράτη συμμετέχουν στο Αρκτικό Συμβούλιο, πέραν των πέντε παράκτιων, αλλά και το ίδιο το Συμβούλιο ως αυτοτελής οντότητα.

¹⁶³ Rice K., ό.π., σελ. 393-398

¹⁶⁴ Lennon E., ό.π., σελ. 36

¹⁶⁵ Ενδεικτικά, βλ. Rice K., ό.π., Young O. R., "If an Arctic Ocean treaty is not the solution, what is the alternative?", *Polar Record*, Vol. 47, Issue 1, pp. 327-344, Koivurova T., "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can the Polar Regimes Learn From Each Other?", *International Journal of Legal Information*, Vol. 33, Issue 2, pp. 204-218

¹⁶⁶ Käpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 6

¹⁶⁷ Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό ότι και οι πέντε παράκτιες χώρες έχουν ανακηρύξει τις ΑΟΖ τους και ότι το ζήτημα των επικαλύψεων αφορά τις εκτεταμένες Υφαλοκρηπίδες που διεκδικούν οι παράκτιοι, δυνάμει της UNCLOS. Για μια απεικόνιση των αφ' ενός των ΑΟΖ, βλ. Εικόνα 7 στο Παράρτημα, αφ' ετέρου των εκτεταμένων Υφαλοκρηπίδων και των εθνικών διεκδικήσεων και επικαλύψεων, βλ. Εικόνες 8-10

¹⁶⁸ Young O. R., "Arctic Governance - Pathways to the Future", ό.π., σελ. 172

που μπορεί να επιτευχθεί κατά συμφέροντα τρόπο με μια ειρηνική διμερή επίλυση των επικαλύψεων¹⁶⁹.

Καθίσταται άμεσα εμφανές, έτσι, ότι μία οριζόντια συλλογιστική για την αποτίμηση του ΑΣ, φαίνεται κάπως αφοριστική, αφού το Συμβούλιο εκ προοιμίου είναι καταδικασμένο να ολιγωρεί, αδυνατώντας να ρυθμίσει τα δύο σημαντικότερα εξ αυτών, την κλιματική αλλαγή και το ζήτημα της διαχείρισης των πόρων. Στο ερώτημα, λοιπόν, για το ποια είναι η συμβολή του στην περιβαλλοντική προστασία της Αρκτικής, η απάντηση θα ήταν ελάχιστη, εάν ειδωθεί το ζήτημα καθολικά, αφού μόνο με την τελευταία κατηγορία ζητημάτων ασχολείται αποτελεσματικά (βιοποικιλότητα κλπ).

Ωστόσο, εξετάζοντας τον θεσμό με βάση τα όσα ιδρύθηκε να κάνει και όχι με το αν ρυθμίζει όλες τις παραμέτρους του ζητήματος, η απάντηση αλλάζει άρδην: ήταν πάντα χρήσιμο, αν όχι αποτελεσματικό. Του πήρε καιρό να διαμορφώνει πολιτική, πόσο μάλλον να τη χαράξει. Όμως, έχει ασκήσει μια ισχυρή κανονιστική επιρροή στα αρκτικά τεκταινόμενα, ιδιαίτερα γύρω από τις αξίες της ένταξης (inclusiveness), ιδιαίτερα των αυτόχθονων φωνών, αλλά και της συναινετικότητας μεταξύ των ενδιαφερομένων, της προστασίας του περιβάλλοντος γενικότερα, καθώς και της περιφερειακής σταθερότητας. Επιπλέον, παρήγαγε και παρείχε μια πλατφόρμα για υψηλής ποιότητας επιστήμη και έρευνα και, χρησιμοποιώντας τες, αύξησε την επιρροή του¹⁷⁰.

Παρά ταύτα, όπως φάνηκε μέχρι τώρα, η εντολή του ΑΣ αντικειμενικά είναι, πράγματι, περιορισμένη (ξεκινώντας ήδη από τη φύση του). Εν τούτοις, τα κράτη-μέλη του είναι ευχαριστημένα από το γεγονός πως, στο πλαίσιο των σαφώς καθορισμένων ορίων του, το σύστημα χρησιμεύει ως ένα καλό πλαίσιο για την έκφραση των απόψεων και των ανησυχιών τους¹⁷¹. Πάντως, τα (περισσότερα από τα) κράτη αναγνωρίζουν το ότι η Αρκτική μεταβάλλεται ραγδαία και ότι τα διασυννοριακής φύσης προβλήματα χρήζουν συνεργατικής επίλυσης¹⁷².

Με την συνειδητοποίηση αυτή, το επόμενο βήμα θα ήταν η ανεύρεση τρόπου για το πως όλη αυτή η γνώση που παράγει το Συμβούλιο θα υλοποιηθεί σε λειτουργικές και εφαρμόσιμες πολιτικές. Το κλειδί, εν προκειμένω, είναι ο θεσμός να ελίσσεται και να εξελίσσεται, να μαθαίνει, τότε μόνο είναι επιτυχημένος¹⁷³. Όπως έκανε το ΑΣ στο παράδειγμα του CPAN που αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς αργότερα, ενσωμάτωσε σε άλλη δράση του, μέρος της. Αυτό αποτέλεσε μια διαδικασία εκμάθησης για το ΑΣ για το πως πρέπει να προσπαθεί να επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται εσωτερικά και διεθνή πρότυπα στην Αρκτική¹⁷⁴.

¹⁶⁹ Koivurova T., Käpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 4-5

¹⁷⁰ Exner-Pirot H., "Canada's Arctic Council chairmanship (2013-2015): a post-mortem", *Canadian Foreign Policy Journal*, Vol. 22, Issue 1, pp. 84-96, σελ. 85

¹⁷¹ Ebinger C. K. and Zambetakis E., ό.π., σελ. 1226

¹⁷² Στο ίδιο, σελ. 1227

¹⁷³ Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 286

¹⁷⁴ Koivurova T., ό.π., σελ. 137 και 139

Γιατί, αυτό που μετράει σε έναν θεσμό όπως το ΑΣ που τα δίπολα «διακυβερνητικό φόρουμ-διεθνής οργανισμός» και «νομικά και μη δεσμευτικές πράξεις» δεν μπορούν να μετρήσουν επαρκώς την επιρροή ή την εξέλιξή του, είναι το από που ξεκίνησε και που έχει φθάσει¹⁷⁵. Λαμβανομένων τούτων υπ' όψιν, το ΑΣ έχει προχωρήσει πολύ από τότε που ξεκίνησε και αναμφισβήτητα, αποτελεί έναν οργανισμό που επιδεικνύει «οργανωσιακή εκμάθησή»¹⁷⁶.

Παραδοσιακά, το ΑΣ ήταν ένας οργανισμός με περιορισμένη εντολή σε ζητήματα περιβαλλοντικά και βιώσιμης ανάπτυξης εν γένει, γεγονός που απέκλειε από την ημερήσιά του διάταξη, όπως είναι φυσικό, ζητήματα υψηλής πολιτικής, όπως τα οικονομικά (και τα στρατιωτικά)¹⁷⁷. Από το 2013 και εξής, ωστόσο, με την Διακήρυξη της Κιρούνα, παρατηρήθηκε μια αλλαγή στον λόγο (discourse) του Συμβουλίου, γεγονός που αντικατοπτρίζει τις νέες δυναμικές της περιοχής. Και πράγματι, ένας εύελκτος οργανισμός είναι εκείνος που είναι ικανός να προσαρμόζεται στις αλλαγές του διεθνούς του περιβάλλοντος¹⁷⁸.

Έτσι, το 2013, το ΑΣ έκανε έξι μη αρκτικά κράτη και σημαντικές οικονομίες δεκτά υπό το καθεστώς του παρατηρητή. Αυτά ήταν η Ιαπωνία, η Ινδία, η Ιταλία, η Κίνα, η Νότιος Κορέα και η Σιγκαπούρη. Μεταξύ άλλων, στην σύγχρονη Διακήρυξη, αναφερόταν ότι αναγνωρίζεται ο κεντρικό ρόλος των εταιρειών στην ανάπτυξη της Αρκτικής, και αποφασιζόταν να αυξηθεί η συνεργασία και η διάδραση με την επιχειρηματική κοινότητα, ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής¹⁷⁹. Επίσης, εντός της διετούς προεδρίας που ο Καναδάς ανέλαβε στην ίδια διάσκεψη που εκδόθηκε και η ανωτέρω Διακήρυξη, η Ειδική Ομάδα Δράσης που ιδρύετο βάσει αυτής, ώστε να διευκολύνει το Περιπολικό Επιχειρηματικό Φόρουμ (Circumpolar Business Forum), μετεξελίχθηκε στο Αρκτικό Οικονομικό Συμβούλιο, ώστε να αντικατοπτρίζεται καλύτερα ο επιδιωκόμενος σκοπός του¹⁸⁰.

Τελευταίο παράδειγμα εξέλιξης του ΑΣ αποτελεί η ίδρυση της μόνιμης Γραμματείας και η διαπραγμάτευση των νομικά δεσμευτικών συμφωνιών. Αφ' ενός για την Γραμματεία, το γεγονός της ίδρυσής της ήταν θετικό ως προς τη σταθεροποίηση των στόχων του οργανισμού. Αυτό γιατί, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προ της μόνιμης, η γραμματεία ήταν κυλιόμενη μαζί με την προεδρία. Αυτό σήμαινε ότι οι στόχοι άλλαζαν κάθε δύο χρόνια, γεγονός που μπορούσε να αποτελέσει τροχοπέδη¹⁸¹. Για τις συμφωνίες, αφ' ετέρου, όπως σημειώνεται από

¹⁷⁵ Israel B. R., ό.π., σελ. 356

¹⁷⁶ Πρόκειται για μετάφραση του όρου “organizational learning”, ο οποίος σημαίνει την αλλαγή στις πρακτικές και τις στρατηγικές ενός οργανισμού, η οποία προκαλείται από μια αλλαγή στη γνώση του οργανισμού σε συλλογικό επίπεδο. Η διαδικασία αυτή εμπεριέχει αλλαγές στις δομές, τις συμπεριφορές και τις στρατηγικές του οργανισμού (Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 286-287)

¹⁷⁷ Kärpylä J. and Mikkola H., ό.π., σελ. 3

¹⁷⁸ Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 287

¹⁷⁹ Dadwal S. R., “Arctic: The Next Great Game in Energy Geopolitics?”, *Strategic Analysis*, Vol. 38, Issue 6, pp. 812-824, σελ. 814

¹⁸⁰ Exner-Pirot H., ό.π., σελ. 89-90

¹⁸¹ Lennon E., ό.π., σελ. 34

τους Koivurova T., Kankaanpää P., και Stepien A., ήταν μια περίτρανη απόδειξη της ικανότητας του Συμβουλίου να εξελιχθεί, χάρις την ευελιξία του να αντιληφθεί το περιβάλλον του¹⁸².

Μάλιστα, τα δύο αυτά τελευταία στοιχεία, η μόνιμη Γραμματεία και η σύναψη νομικά δεσμευτικών συμφωνιών οδήγησαν αρκετούς να αναφέρουν ότι πρόκειται για μετάβασή του από διεθνές forum σε κανονικό διεθνή οργανισμό και από ήπιας μορφής (soft) συνεργασία σε σκληρή (hard)¹⁸³. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει. Οι αρμοδιότητες της Γραμματείας είναι ρητές¹⁸⁴, ενώ, όσον αφορά τις συμφωνίες, δεν γίνεται διαχείρισή τους ούτε από το ίδιο το Συμβούλιο, αλλά ούτε και από τη Γραμματεία του¹⁸⁵. Στα πλαίσιά του τα κράτη τις διαπραγματεύτηκαν και αποφάσισαν να δεσμευθούν, αποτέλεσε, δηλαδή, το forum διαπραγματεύσής τους, όπως προαναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3.1.. Έτσι, παρ' όλο που υπήρξε και τρίτη συμφωνία τέτοιου τύπου, το καθεστώς του ΑΣ παραμένει αυτού του ηπίου δικαίου, με τους μη δεσμευτικούς κανόνες.

Τα μειονεκτήματα του ηπίου δικαίου που διέπει την Αρκτική και που παράγει και το ΑΣ, όπως έχουν συνοψιστεί, έγκεινται, πρώτον, στη φύση του Διεθνούς Δικαίου και στις συστημικές αδυναμίες των συγκεκριμένων κανόνων ηπίου δικαίου. Δεύτερον, σε διαδικαστικές ελλείψεις και αδυναμίες, όπως οι ανεπαρκείς διαδικασίες εφαρμογής, η απουσία αξιολόγησης, η μη θέση καταληκτικών στόχων, η απουσία διαδικασιών παρακολούθησης (follow-up) και η ένταξη επιστημονικών ευρημάτων στην πράξη και τις πολιτικές. Τρίτον, στην έλλειψη της ενσωμάτωσης αναγνωρισμένων και αποδεκτών περιβαλλοντικών αρχών και προσεγγίσεων, όπως η βιώσιμη ανάπτυξη και η αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει. Και τέταρτον, μια σειρά άλλων λαθών, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης χρηματοδότησης, των γεωπολιτικών εντάσεων, μια αντίστασης από τα παράκτια κράτη για την ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και η έλλειψη πραγματικής ενσωμάτωσης των απόψεων των αυτοχθόνων και άλλων τοπικών λαών¹⁸⁶.

Αναμφίβολα, όμως, το ήπιο δίκαιο παρουσιάζει και πληθώρα πλεονεκτημάτων. Ειδικότερα, μπορεί να παρέχει περισσότερες λεπτομέρειες, ενώ ταυτόχρονα, να είναι και πιο γρήγορη-λιγότερο δυσκίνητη η δημιουργία του, αφού δεν απαιτεί εσωτερική επικύρωση. Επιπλέον, συχνά ενισχύει την συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών, καθώς είναι καλύτερο για την αντιμετώπιση των πολιτικά ευαίσθητων θεμάτων, επιτρέποντας τη διατήρηση της κυριαρχίας των κρατών. Γι' αυτό και έχει διαδραματίσει θεμελιώδη ρόλο στην περιβαλλοντική προστασία¹⁸⁷.

¹⁸² Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., ό.π., σελ. 287

¹⁸³ Israel B. R., ό.π., σελ. 356

¹⁸⁴ Αναλυτικά, βλ. AC, 2017 (h), ό.π.

¹⁸⁵ ___, "Chapter One: The warming Arctic: contexts", *Adephi Series*, Vol. 53, Issue 440, pp. 19-46, σελ. 40

¹⁸⁶ Barry-Pheby E.A., ό.π., σελ. 48-49

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 49

Ακριβώς αυτές τις δυνατότητες ελιγμού έχει αξιοποιήσει και το ΑΣ, όντας μια τέτοια χαλαρή δομή ηπίου δικαίου. Το γεγονός ότι στερείται της εξουσίας να λειτουργεί ως ρυθμιστικό όργανο έχει ενισχύσει την επιρροή του στην ανάπτυξη και διάδοση του λόγου (discourse) περί την με βάση το οικοσύστημα διαχείριση στα ζητήματα της Αρκτικής. Επίσης, επειδή το Συμβούλιο δεν εμπλέκεται στις πολυπλοκότητες και τους αναπόφευκτους ανταγωνισμούς της κανονιστικής πολιτικής, είναι συγκριτικά ελεύθερο να ασχολείται με δραστηριότητες η επιρροή των οποίων παίρνει τη μορφή διαμόρφωσης του υποκείμενου λόγου για τα ζητήματα, αντί να λαμβάνει αποφάσεις για αυτά το ίδιο¹⁸⁸.

Καθίσταται εμφανές, συνεπώς, ότι παρά το ήπιο της φύσης του, το ΑΣ μπορεί να επηρεάζει απόψεις και καταστάσεις έως έναν βαθμό, μάλιστα μεγαλύτερο από ό,τι θεωρητικά θα ανέμενε κανείς, ακριβώς λόγω αυτής. Άλλωστε, με τόσες πολλές προκλήσεις που απαιτούν συνεργασία, η επιτυχία ενός οργάνου δεν πρέπει να μετρείται μόνο με τη θέσπιση νέων νόμων, αλλά με την επίτευξη επιτυχημένων συνεργατικών αποτελεσμάτων, μέσω της δημιουργικής χρήσης των υφιστάμενων νομικών πλαισίων¹⁸⁹. Και αυτή η δυνατότητα μπορεί με ασφάλεια να αποδοθεί στο Συμβούλιο, από την οποία, μάλιστα, προκύπτει και μέρος της επιρροής του.

Βέβαια, δεν σημαίνει ότι η τελευταία είναι πάντα ικανή να διαπεράσει τις «άμυνες» των κρατών. Ανακαλώντας στην μνήμη το παράδειγμα της αποτυχίας του CPAN, το οποίο περιέπεσε σε αδράνεια λόγω κρατικών διαφωνιών, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι τα προβλήματα του «χαλαρού» ΑΣ είναι όμοια με οποιουδήποτε διακυβερνητικού καθ' όλα θεσμοθετημένου διεθνούς οργανισμού. Ως ενώσεις κρατών, οι οργανισμοί κάθε είδους ελέγχονται από αυτά. Έτσι, είναι ασφαλές να υποθεθεί με σιγουριά ότι και διακυβερνητικός οργανισμός να ήταν το ΑΣ, στην προκειμένη περίπτωση, τέτοιες θεσμικές αγκυλώσεις θα εμφανίζονταν σε πολλά στάδια της λειτουργίας του. Δεν είναι, επομένως τόσο η ήπια του φύση και των αποτελεσμάτων πολιτικής που παράγει, οι οποίες μετριάζουν την επιρροή του ΑΣ, όσο η σε μεγάλο βαθμό κρατοκεντρικά δομημένη διεθνής περιβαλλοντική διακυβέρνηση που εξ αρχής δεν επιτρέπει μεγαλύτερη φιλοπεριβαλλοντική δράση, ενδεχομένως ακόμη και εις βάρος της κρατικής κυριαρχίας, εάν αυτό κριθεί απαραίτητο.

¹⁸⁸ Young O. R., ό.π., σελ. 175

¹⁸⁹ Israel B. R., ό.π., σελ. 359

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το διεθνές περιβαλλοντικό σύστημα διακυβέρνησης είναι πολυπαραγοντικό, με τη συμμετοχή σχεδόν διακοσίων κρατών, ακόμη περισσότερων διεθνών οργανισμών, και αναρίθμητων ΜΚΟ, διεθνών *forum*, επιχειρήσεων, ακόμη και επιστημονικών δικτύων¹⁹⁰ και πολυδιασπασμένο, με γεωγραφικά ευρείες συμφωνίες, στενές σε περιβαλλοντική εστίαση ή γεωγραφικά περιορισμένες, αλλά ευρέως φάσματος περιβαλλοντικών θεμάτων¹⁹¹. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την πραγματικότητα αυτή, μπορεί να λεχθεί με σιγουριά το εξής: η Αρκτική αποτελεί μια εξαιρετική μελέτη περίπτωσης για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση, καθώς, ενσαρκώνοντας όλα της τα χαρακτηριστικά, αποδίδει μια ακριβή μικρογραφία της.

Όπως και στον παγκόσμιο χάρτη, έτσι και στην περιοχή της Αρκτικής, παρατηρείται κατακερματισμός της διακυβέρνησης. Στην Αρκτική, αυτό έχει οδηγήσει στην ύπαρξη ενός εκτεταμένου μωσαϊκού δρώντων που με τη δράση τους ρυθμίζουν την προστασία της περιοχής, ο καθένας από λίγο. Όμως, ακριβώς λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει η περιοχή ως προς την κλιματική αλλαγή (αρκτική ενίσχυση), μια κεντρικότερη και ως εκ τούτου αμεσότερου χαρακτήρα διακυβέρνηση, θα ήταν απαραίτητη. Υπό ένα δεοντολογικό και ιδεαλιστικό πρίσμα, ένα καθεστώς υπερεθνικό, τύπου ΕΕ, ή μιας Συνθήκης για την Αρκτική στα πρότυπα της Ανταρκτικής, όπως η Ένωση πρότεινε στα αρχικά βήματα της αρκτικής της στρατηγικής θα ήταν ευκαταίμα; Ναι. Είναι όμως, και εφαρμόσιμη;

Η απάντηση είναι όχι. Ελλείψει πολιτικής βούλησης για τη δημιουργία ενός «παν-αρκτικού» καθεστώτος, στα πρότυπα του συστήματος προστασίας της Ανταρκτικής, η κατάσταση θα παραμείνει ως έχει. Οι πόροι της περιοχής, επομένως, μέλλουν να χρησιμοποιηθούν, αφού αυτή δεν πρόκειται να εξασφαλιστεί ως επιστημονικό καταφύγιο. Έτσι, το πρίσμα υπό το οποίο πρέπει να ειπωθεί το ζήτημα είναι εκείνο του εφικτού και όχι του επιθυμητού. Χρειάζεται, δηλαδή, μια πιο ρεαλιστική και Ρεαλιστική σκοπιά, αφού το διεθνές σύστημα είναι ακόμη σε μεγαλύτερο βαθμό κρατοκεντρικά δομημένο, με κυρίαρχους δρώντες τα κράτη, παρά οποιαδήποτε άλλη οντότητα.

Μέσα σε αυτήν την κατάσταση, το ΑΣ αποτελεί το γνωστότερο, αν όχι σημαντικότερο *forum* συζήτησης για την Αρκτική. Είναι ο τόπος συζήτησης των κοινών αρκτικών προβλημάτων, χωρίς, όμως, να διαθέτει δυνατότητα έκδοσης νομικά δεσμευτικών πράξεων. Ως εκ τούτου, το έργο του είναι προσανατολισμένο προς την σύνταξη εκθέσεων και μελετών, οι οποίες περιέχουν βαρύνουσας σημασίας στοιχεία και αναλύσεις από διεθνείς ειδικούς πολλών κλάδων. Αναμφίβολα, η ιδανικότερη λύση θα ήταν η αναβάθμισή του,

¹⁹⁰ Δούση Ε., «Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση σε κρίση», Αθήνα, Παπαζήση, 2014, σελ. 301-302

¹⁹¹ McCarthy J. J. and Long Martello M. (lead authors), "Climate Change in the Context of Multiple Stressors and Resilience", Κεφάλαιο 17, σελ. 956 στο Arctic Climate Impact Assessment Report (ACIA) Report, Cambridge, Cambridge University Press, 2005 (όλη η έρευνα, διαθέσιμη στο <http://www.acia.uaf.edu/pages/scientific.html>)

αλλά ούτε για αυτό διαφαίνεται να υπάρχει ούτε πολιτική βούληση, ούτε, έστω, κάποια προτεταμένη φόρμουλα, βάσει της οποίας θα μπορούσε να γίνει η αναβάθμιση αυτή, και στη βάση της οποίας θα μπορούσαν τα κράτη να πιεστούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Μια καλή αρχή, κατά συνέπεια, θα ήταν να συγκεκριμενοποιηθεί το «πώς».

Σε κάθε περίπτωση, εκείνο που πρέπει να αναγνωριστεί είναι ότι όλη αυτή η παραγόμενη γνώση προσπαθεί, και σε έναν βαθμό έχει καταφέρει, να στρέψει τα μάτια της διεθνούς κοινότητας στην Αρκτική με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι παλαιότερα. Δηλαδή, υπό ένα πρίσμα περιβαλλοντικής προστασίας και όχι εκμετάλλευσης ή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου στον Βορρά. Μάλιστα, αυτό φαίνεται να έχει επιτευχθεί και ως ενός είδους διάχυση. Το ΑΣ ενσαρκώνει την απόδειξη ότι δεν έχει σημασία μόνο τι συζητείται πραγματικά σε ένα forum, αλλά και όλος ο λόγος γύρω από αυτό. Όσο πιο πολύ «ακούγεται» το ΑΣ, τόσο περισσότερο δίνεται η εντύπωση ότι συμβαίνουν γεγονότα στην Αρκτική, ενώ στην πραγματικότητα, οι εξελίξεις μπορεί να είναι μηδαμινές.

Η δράση του, δηλαδή, δείχνει να γεννά ορισμένες εξωτερικότητες, με αποτέλεσμα να διαχέονται ακόμη περισσότερο οι πληροφορίες, αλλά να αυξάνεται σταδιακά και η επίγνωση για τα ζητήματα της περιοχής αυτής. Ενδεχομένως, το ΑΣ να μπορεί να εκμεταλλευθεί την διαδικασία αυτή προς όφελός του. Αφ' ενός να είναι πιο ηχηρά παρόν στα υπόλοιπα διεθνή fora και να συμπεριληφθεί στην κεντρική προσπάθεια για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, την UNFCCC, ειδική μνεία για την περιοχή. Αφ' ετέρου, να κερδίσει περαιτέρω στήριξη, ξεκινώντας από τις χώρες των κρατών-μελών του, όπου ούτως ή άλλως η επίγνωση είναι υψηλότερη για τα ζητήματα αυτά, ώστε το αίτημα για αναβάθμιση να προέρχεται από την επιστημονική κοινότητα, την κοινωνία των πολιτών, κρατικούς φορείς, αλλά και από την κοινή γνώμη και, έτσι, να είναι ισχυρότερο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς πηγές

Arctic Climate Impact Assessment Report (ACIA), Cambridge, Cambridge University Press, 2005

Arctic Council, “Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report”, April 2009, second printing

Arctic Ocean Conference, Ilulissat Declaration (2008), 27-29 May 2008

Commission of the European Communities, “The European Union and the Arctic Region”, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Brussels, 20.08.2008

Declaration on the establishment of the Arctic Council, Joint Communiqué of the governments of the Arctic countries on the establishment of the Arctic Council, Ottawa, September 19th, 1996

EU Arctic Footprint and Policy Assessment Final Report, Ecologic Institute, Berlin, 21 December 2010

European Commission – High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, “An integrated European Union policy for the Arctic”, Joint Communication to the European Parliament and the Council, Brussels, 27.4.2016

European Commission – High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, “Developing a European Union Policy towards the Arctic Region: progress since 2008 and next steps”, Joint Communication to the European Parliament and the Council, Brussels, 26.6.2012

European Environmental Agency, “The Arctic Environment-European perspectives on a changing Arctic”, *EEA Report, No. 7/2017*, 2017

IPCC, “Climate Change 2013: The physical science base”, Working Group I contribution to the fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013

Climate Change 2013: The physical science base, Frequently Asked Questions”, Working Group I contribution to the fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013

The Arctic Governance Project, “Arctic Governance in an Era of Transformative Change: Critical Questions, Governance Principles, Ways Forward”, Report of the Arctic Governance Project, 14 April 2010

United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992

USGS, “Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle”, Fact Sheet 2008-3049

USGS, “Oil and Natural Gas Technology”, U.S. Geological Survey Oil and Gas Resource Assessment of the Russian Arctic Final Report, June 2010

Δευτερογενείς πηγές

A) Βιβλία

Ελληνικά και μεταφρασμένα

Baylis J., Smith S., Owens P. (επιμ.), «*Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*», Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2013

Δούση Ε., «*Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση σε κρίση*», Αθήνα, Παπαζήση, 2014

Δούση Ε., «*Κλιματική Αλλαγή*», Αθήνα, Παπαδόπουλος, 2017

Μάζης Ι., «*Γεωπολιτική πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Αλλοθι*», Αθήνα, Παπαζήση, 2014

Ροζάκης Χ. Λ., «*Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο*», Αθήνα, Παπαζήση, 2013

Τσάλτας Γρ., «*Το διεθνές καθεστώς των θαλασσών και των ωκεανών: Διεθνής πολιτική, διεθνές δίκαιο, διεθνής οργάνωση: Το διεθνές καθεστώς των θαλάσσιων βυθών, προστασία θαλάσσιου περιβάλλοντος, διεθνής οργάνωση και θάλασσα, το καθεστώς της Ανταρκτικής, το σύστημα της Ανταρκτικής*», τόμος 2, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2003

Ξενόγλωσσα

Heininen, L., H. Exner-Pirot, & J. Plouffe. (eds.), “*Arctic Yearbook 2016 - The Arctic Council: 20 Years of Regional Cooperation and Policy-Shaping*”, Akureyri, Iceland, Northern Research Forum, 2016

Keskitalo E. C. H., *“Negotiating the Arctic: Construction of an International Region”*, New York and London, Routledge, 2004

Pincus R. and Ali S. H. (eds.), *“Diplomacy on Ice: Energy and the Environment in the Arctic and Antarctic”*, New Haven and London, Yale University Press, 2015

Williams P.D. (edit. by), *“Security Studies: An Introduction”*, London and New York, Routledge, 2008

B) Άρθρα

Ξενόγλωσσα

___, “Chapter One: The warming Arctic: contexts”, *Adephi Series*, Vol. 53, Issue 440, pp. 19-46

Barry-Pheby E.A., “The Growth of Environmental Justice and Environmental Protection in International Law: The Context of Regulation of the Arctic’s Offshore Oil Industry”, *Sustainable Development Law & Policy*, Vol. 13, Issue 1, March 2013, p. 48-54, 71-73

Blanco-Bazán A., “Specific Regulations for Shipping and Environmental Protection in the Arctic: The Work of the International Maritime Organization”, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 24, 2009, p. 381-386

Caron D. D., “Toward an Arctic Environmental Regime”, *Ocean Development and International Law*, Vol. 24, Issue 4, pp. 377-392

Ebinger C. K. and Zambetakis E., “The geopolitics of Arctic melt”, *International Affairs*, Vol. 85, Issue 6, pp. 1215–1232

Exner-Pirot H., “Canada’s Arctic Council chairmanship (2013–2015): a post-mortem”, *Canadian Foreign Policy Journal*, Vol. 22, Issue 1, pp. 84–96

Gautier D. L. et al., “Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic”, *Science*, Vol. 324, Issue 5931, pp. 1175-1179

Gladun E., “Environmental Protection of the Arctic Region: Effective Mechanisms of Legal Regulation”, *Russian Law Journal*, Vol. 11, Issue 9, pp. 92-109

Graczyk P. and Koivurova T., “A new era in the Arctic Council’s external relations? Broader consequences of the Nuuk observer rules for Arctic governance”, *Polar Record*, Vol. 50, Issue 254, pp. 225–236

Hossain K., "EU Engagement in the Arctic: Do the Policy Responses from the Arctic States Recognise the EU as a Legitimate Stakeholder?", *Arctic Review on Law and Politics*, Vol. 6, Issue. 2, pp. 89-110

Israel B. R., "International Law and Governance in a Changing Arctic", Review Essay, *The American Journal of International Law*, Vol. 108, Issue 2, pp. 348-359

Jensen Ø., "The IMO Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters, From Voluntary to Mandatory Tool for Navigation Safety and Environmental Protection?", *Fridtjof Nansen Institutt*, FNI-rapport, March 2007

Käpylä J. and Mikkola H., "Arctic Conflict Potential", *Finish Institute of International Affairs*, FIIA Briefing Paper 138, September 2013

Kennan G., "To prevent a world wasteland, A proposal", *Foreign Affairs*, Vol. 48, Issue 3, 1970, p. 401-413

Koivurova T., "Environmental Protection in the Arctic and Antarctic: Can the Polar Regimes Learn From Each Other?", *International Journal of Legal Information*, Vol. 33, Issue 2, pp. 204-218

Koivurova T., "The Arctic Council: A Testing Ground for New International Environmental Governance", *Brown Journal of World Affairs*, Vol. 19, Issue 2, pp.131-144

Koivurova T., Kankaanpää P., Stepien A., "Innovative Environmental Protection: Lessons from the Arctic", *Journal of Environmental Law*, Vol. 27, February 2015, pp. 285-311

Koivurova T., Käpylä J. and Mikkola H., "Continental shelf claims in the Arctic", *Finish Institute of International Affairs*, Briefing Paper 178, August 2015

Lennon E., "A Tale of Two Poles: A Comparative Look At The Legal Regimes in The Arctic And The Antarctic", *Sustainable Development Law & Policy*, Vol. 8, Issue 3, pp. 32-36

Mikkola H. and Käpylä J., "Arctic Economic Potential", *Finish Institute of International Affairs*, FIIA Briefing Paper 127, April 2013

Rottem S. V., "A Note on the Arctic Council Agreements", *Ocean Development & International Law*, Vo. 46, Issue 1, pp. 50-59

Rice K., "Freezing to Heat the Future: Streamlining the Planning and Monitoring of Arctic Hydrocarbon Development", *Colorado Natural Resources, Energy, & Environmental Law Review*, Vol. 24, Issue 2, pp. 391-418

Thompson K., “What happens in the Arctic doesn’t stay in the Arctic”, Greenpeace Research Laboratories Technical Report (Review) No. 04-2016, June 2016

Young O. R., “Arctic Governance - Pathways to the Future”, *Arctic Review on Law and Politics*, Vol. 1, Issue 2, pp. 164-185

Young O. R., “If an Arctic Ocean treaty is not the solution, what is the alternative?”, *Polar Record*, Vol. 47, Issue 1, pp. 327-344

Young O. R., “The shifting landscape of Arctic politics: implications for international cooperation”, *The Polar Journal*, Vol. 6, Issue 2, pp. 209-223

van Tatenhove J.P.M., “The environmental state at sea”, *Environmental Politics*, Vol. 25, Special Issue, p. 160-179

Πηγές από το Διαδίκτυο

AC, 2017 (a): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (b): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/permanent-participants> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (c): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (d): <http://arctic-council.org/eppr/reports/ministerial-direction/> (επίσκεψη 18.09.2017)

AC, 2017 (e): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups/sdwg> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (f): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/acap-home> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (g): <https://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (h): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/faq> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (i): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/the-arctic-council-secretariat> (επίσκεψη 18/09/2017)

AC, 2017 (k): <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups> (επίσκεψη 18/09/2017)

AMAP, 2017: <http://www.amap.no/arctic-climate-impact-assessment-acia> (επίσκεψη 21/09/2017)

Barents cooperation, 2017:
<http://www.barentscooperation.org/en/About/Learn-More/Climate-Change-and-the-Barents-region> (επίσκεψη 25/09/2017)

BEAC, 2016: <http://www.beac.st/en/About/Barents-region/Climate-Change> (επίσκεψη 18.05.2016)

Earthobservatory.nasa, 2017:
https://earthobservatory.nasa.gov/Features/WorldOfChange/sea_ice.php (επίσκεψη 14/08/2017).

European Parliament, 2017:
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.3.html (επίσκεψη 25/09/2017)

IMO, 2017:
<http://www.imo.org/en/OurWork/environment/pollutionprevention/oilpollution/pages/background.aspx> (επίσκεψη 27/09/2017)

Independent, 2017: <http://www.independent.co.uk/news/science/arctic-sea-ice-melting-antarctic-north-pole-climate-change-global-warming-a7432646.html>

Jørgensen-Dahl A., “Arctic Oil and Gas Reserves”, 2010, διαθέσιμο στο Arctis-search, 2017: <http://www.arctis-search.com/Arctic+Oil+and+Gas> (επίσκεψη 16/08/2017)

Koivurova T., “Demystifying The EU In The Arctic”, Huffington Post, 26.02.2016:
http://www.huffingtonpost.com/entry/demystifying-eu-in-arctic-us_56d0b7fce4b0871f60eb65a2 (επίσκεψη 19/09/2017)

Library Arctic Portal, 2017:
http://library.arcticportal.org/1271/1/The_Alta_Declaration.pdf (επίσκεψη 18/09/2017)

NASA, 2017: <https://www.nasa.gov/audience/forstudents/k-4/stories/nasa-knows/what-is-climate-change-k4.html> (επίσκεψη 13/08/2017)

National Snow & Ice Data Center, 2017: <http://nsidc.org/arcticseaicenews/>

Oaarchive, 2017: <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/939/EDOCS-3020-v1B-Observer-manual-with-addendum-finalized-Oct2016.PDF?sequence=8&isAllowed=y> (επίσκεψη 18/09/2017)

OSPAR, 2017: <https://www.ospar.org/about/history> , (επίσκεψη 25/09/2017)

Russia-insider, 2017: <http://russia-insider.com/en/politics/russia-increase-northern-sea-route-capacity-20-times/ri7874>

Science Daily, 2017:
<https://www.sciencedaily.com/releases/2017/09/170915103604.htm>
(επίσκεψη 18/09/2017)

The Arctic Institute, 2017 (a): <https://www.thearcticinstitute.org/summer-ice-extent-1970-2100-high-res/>

The Arctic Institute, 2017 (b): <https://www.thearcticinstitute.org/eez-arctic-high-res/>

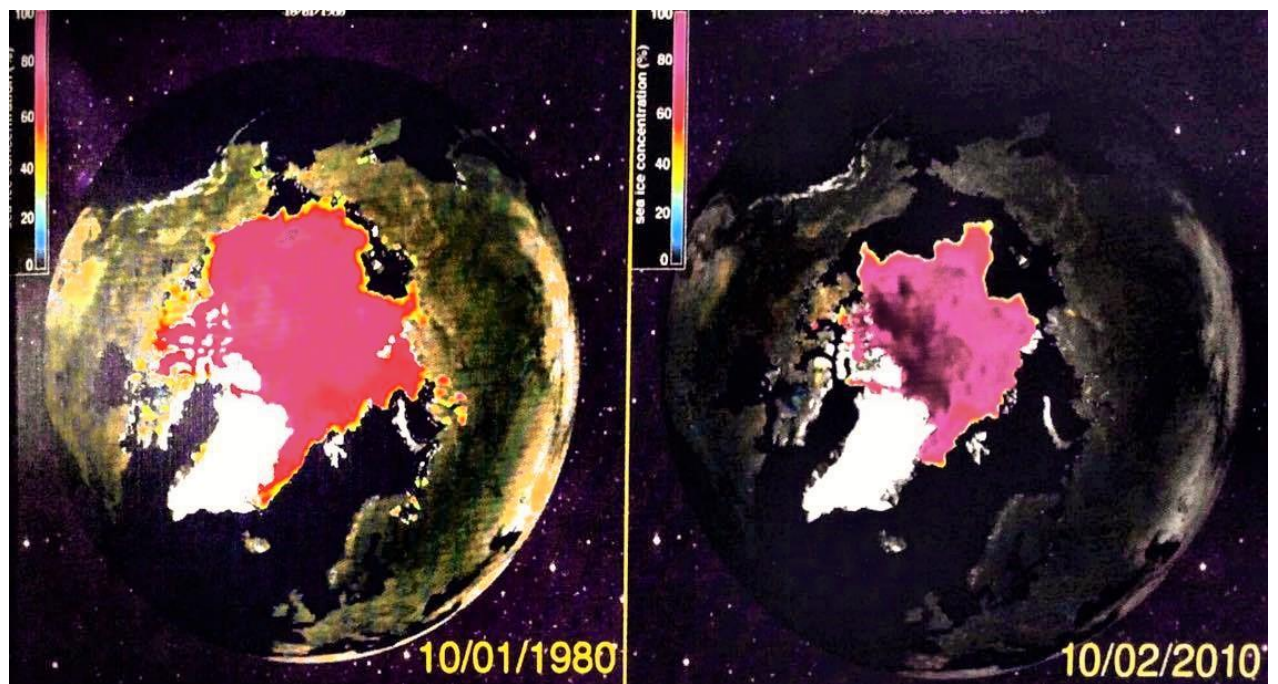
UN, 2017: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change-2/>
(επίσκεψη 14/08/2017)

Wall Street Journal, 2017: <https://www.wsj.com/articles/ship-travels-arctic-from-china-to-europe-1376943757>

World Maritime News, 2017:
<http://worldmaritimeneews.com/archives/161360/study-northern-sea-route-to-overpower-suez-canal/>

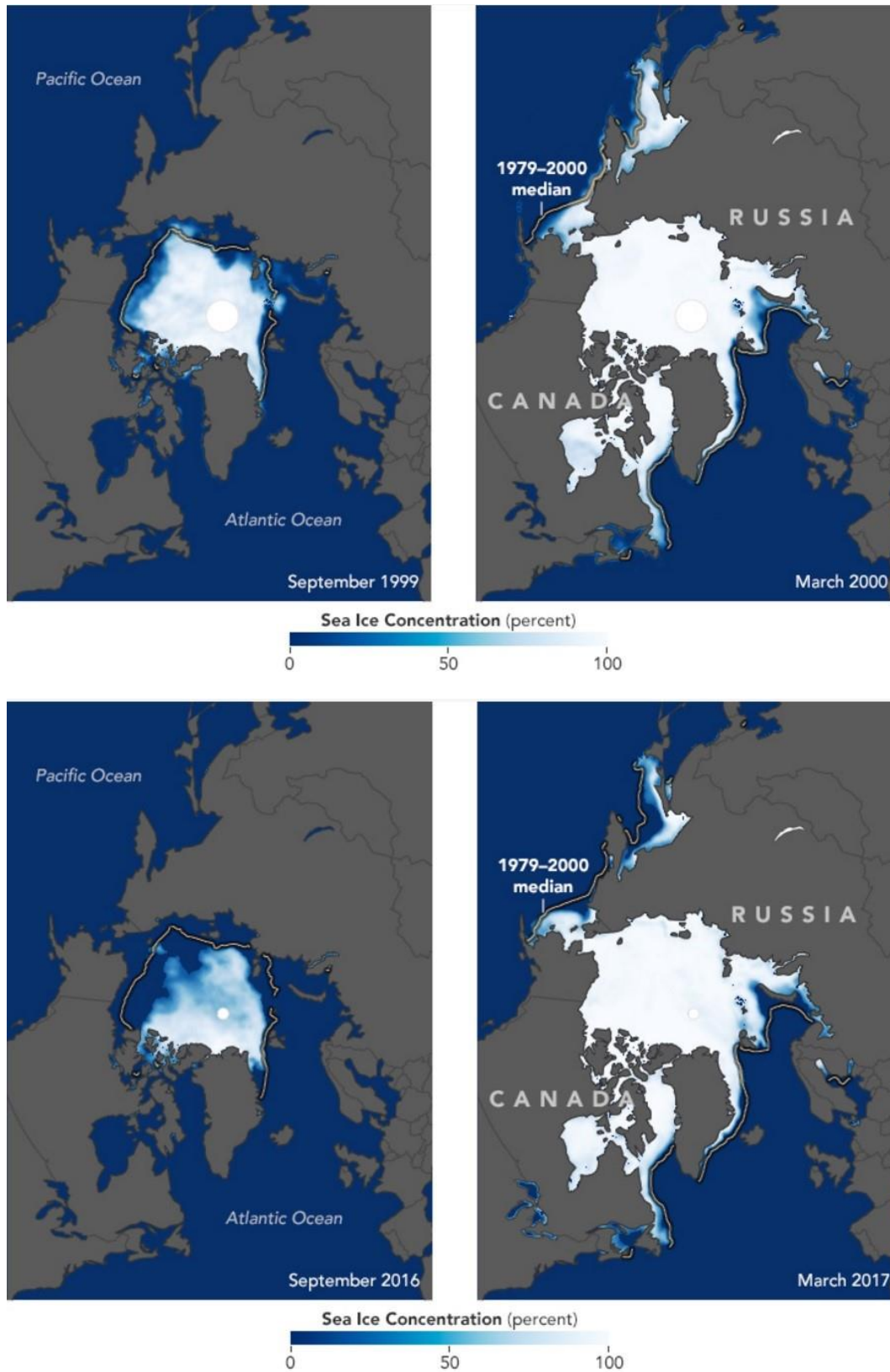
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1: Η τήξη των πάγων στην Αρκτική, 1980-2010

(Πηγή: Μάζης Ι, «Γεωπολιτική πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Άλλοθι», Αθήνα, Παπαζήση, 2014, σελ. 149)

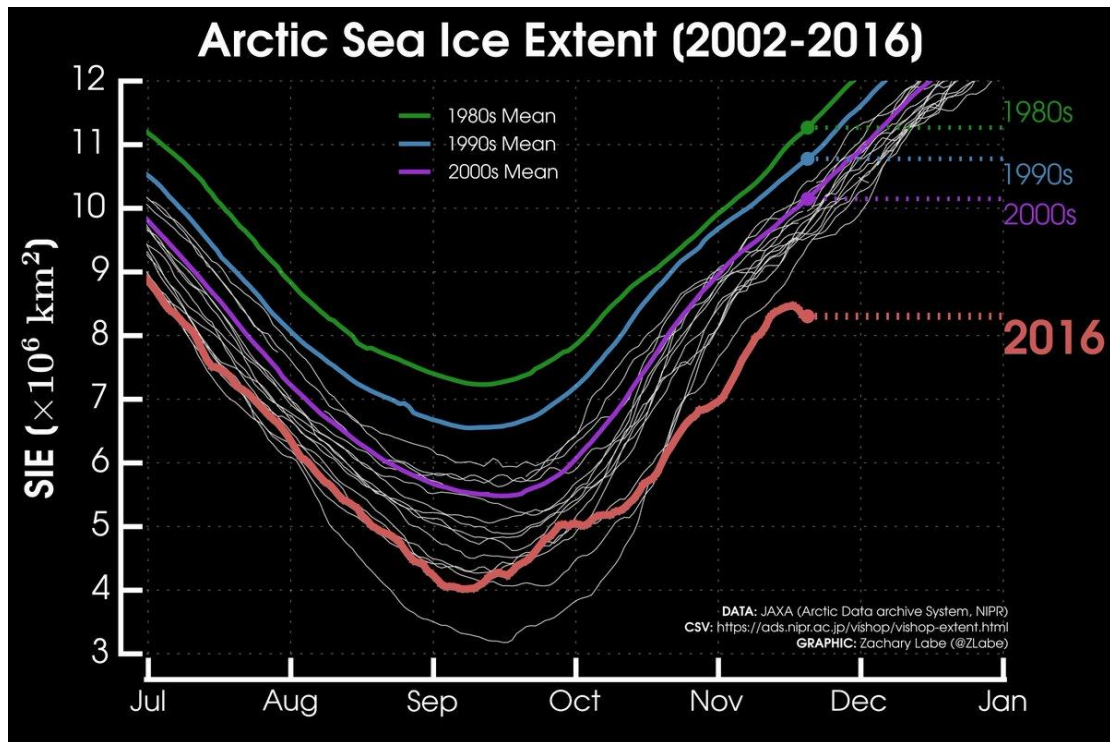
Εικόνα 2: Συγκριτική απεικόνιση της συγκέντρωσης του πάγου της Αρκτικής Θάλασσας για τα έτη 1999-2000 και 2016-2017

(Πηγή: Earthobservatory, 2017:

https://earthobservatory.nasa.gov/Features/WorldOfChange/sea_ice.php)

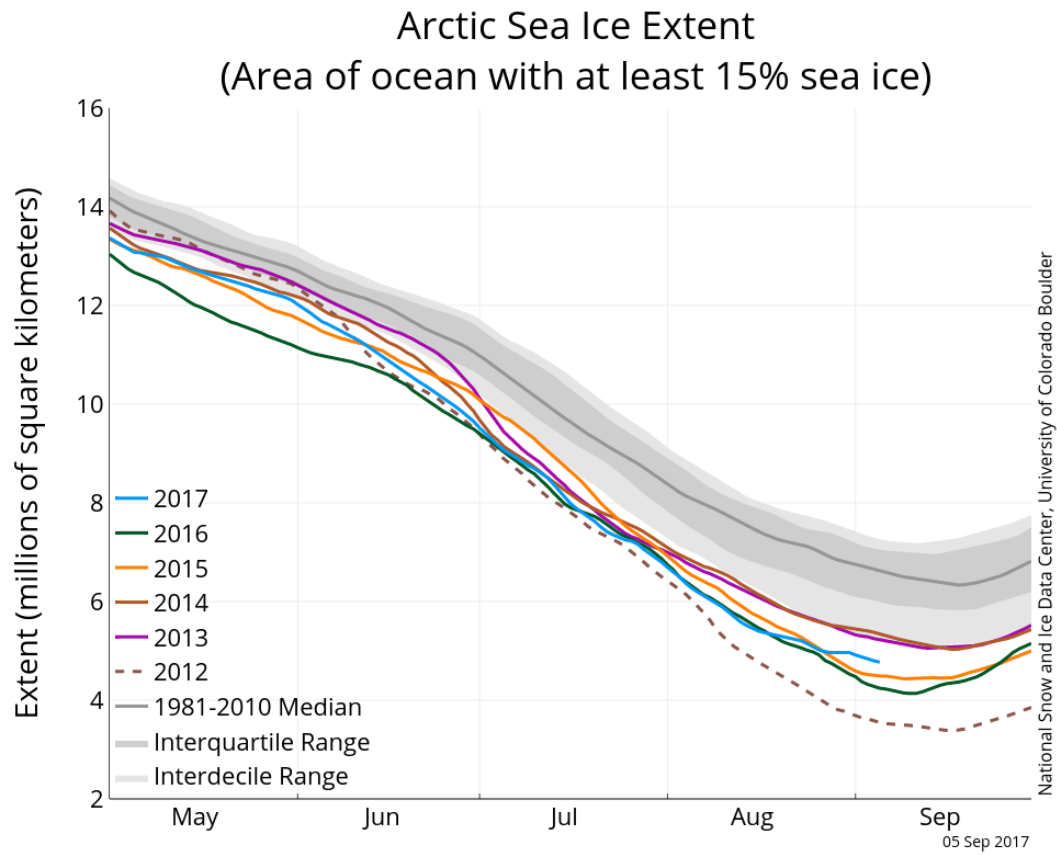
Εικόνα 3: Εύρος του πάγου της Αρκτικής Θάλασσας για τα έτη 2002-2016

(Πηγή: Independent, 2017:

<http://www.independent.co.uk/news/science/arctic-sea-ice-melting-antarctic-north-pole-climate-change-global-warming-a7432646.html>)

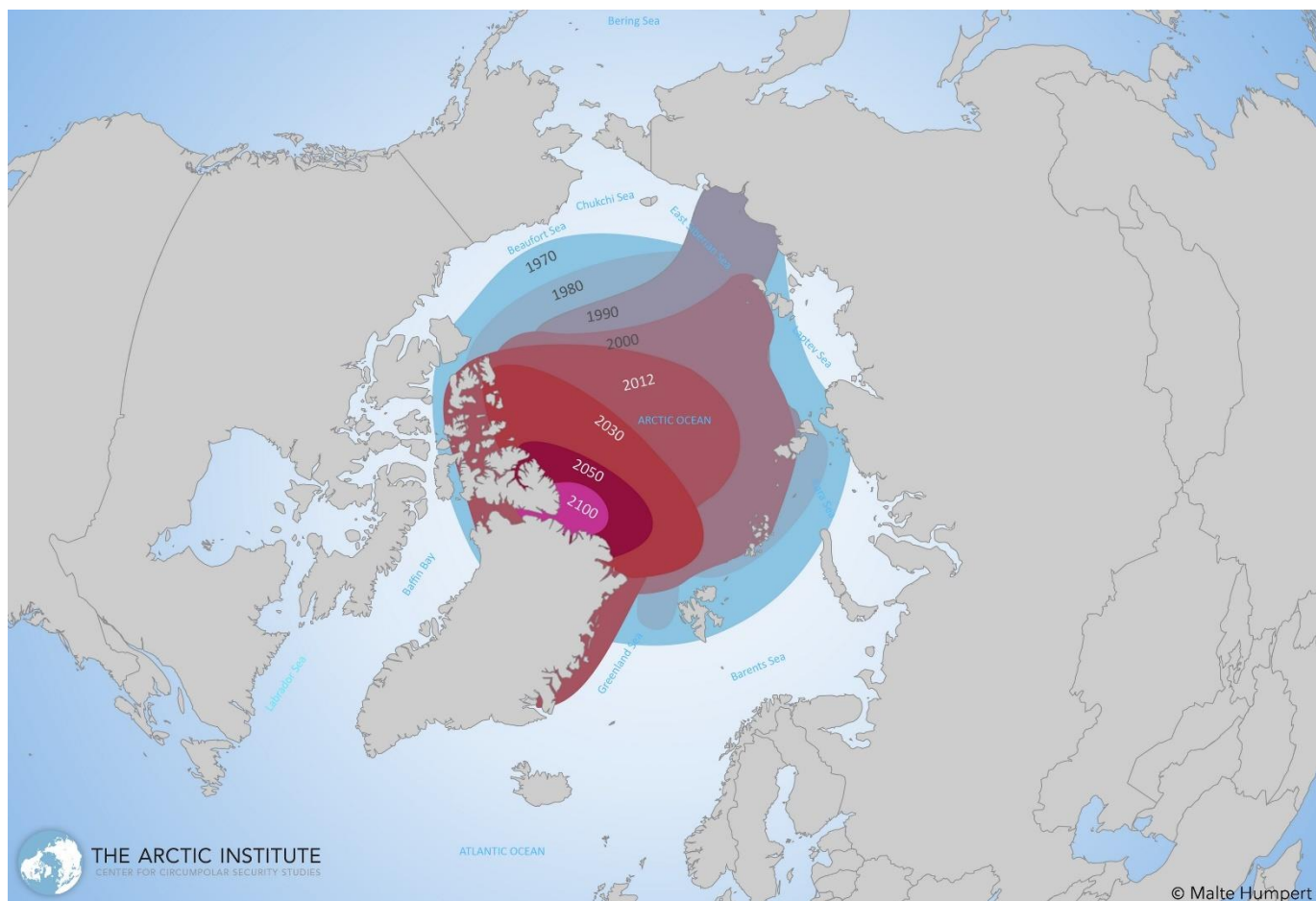
Εικόνα 4: Εύρος του πάγου της Αρκτικής Θάλασσας για τα έτη 2012-2017

(Πηγή: National Snow & Ice Data Center, 2017:

<http://nsidc.org/arcticseaicenews/>)

Εικόνα 5: Εύρος του καλοκαιρινού πάγου της Αρκτικής Θάλασσας για τα χρόνια 1970-2100

(Πηγή: The Arctic Institute, 2017 (a): <https://www.thearcticinstitute.org/summer-ice-extent-1970-2100-high-res/>)

Εικόνα 6: Βόρεια και Νότια Θαλάσσια Οδός

(Πηγή: World Maritime News, 2017:

<http://worldmaritimenews.com/archives/161360/study-northern-sea-route-to-overpower-suez-canal/>)

Εικόνα 7: Οι ΑΟΖ στον Αρκτικό Ωκεανό

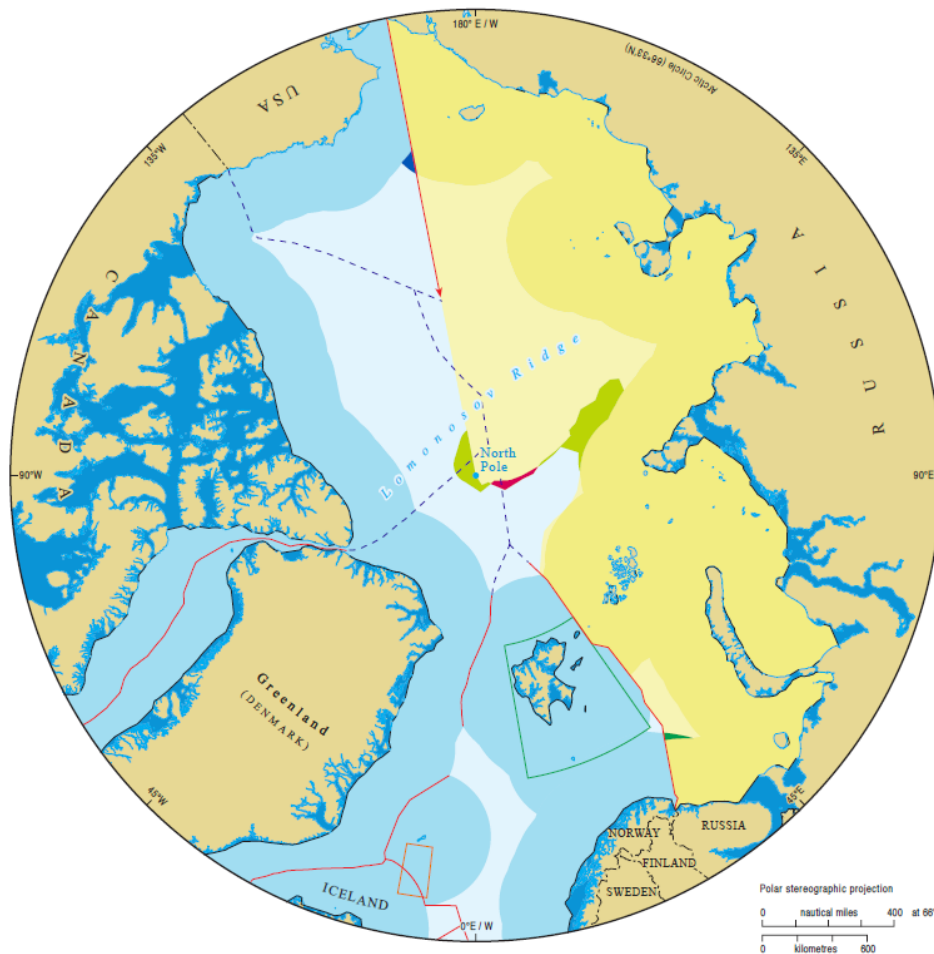

(Πηγή: The Arctic Institute, 2017 (b): <https://www.thearcticinstitute.org/eez-arctic-high-res/>)

Εικόνα 8: Διεκδικήσεις της Ρωσίας στην Αρκτική στον φάκελο του 2001

Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region

Russian Claims

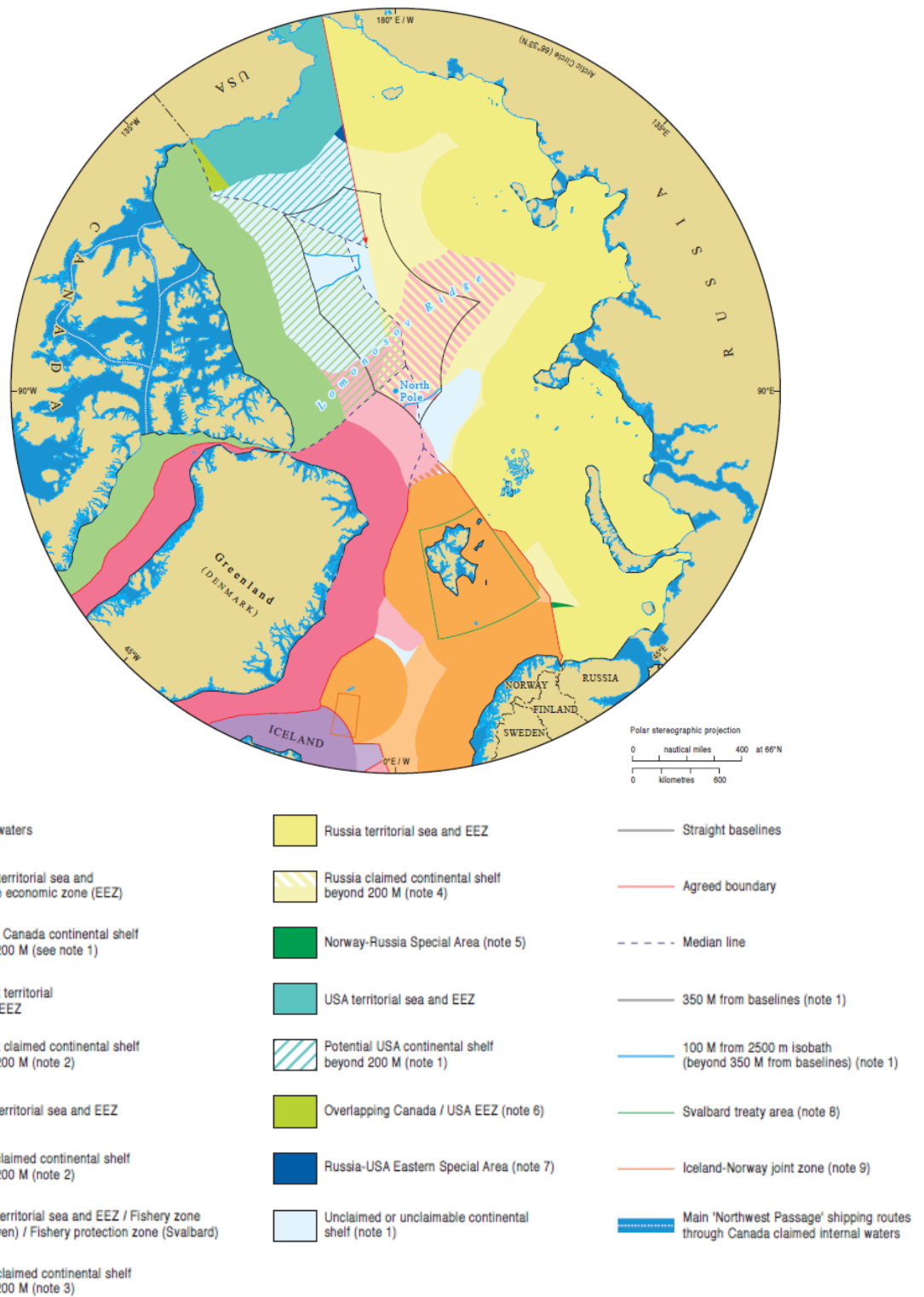
Internal waters	Norway-Russia Special Area	Straight baselines
Russia territorial sea and EEZ	Russia-USA Eastern Special Area	Agreed boundary
Areas of continental shelf included in Russia's 2001 CLCS submission	Other territorial sea and EEZ	Median line
Additional areas of continental shelf included in Russia's 2015 CLCS submission		Svalbard treaty area (note 8)
Areas of continental shelf included in Russia's 2001 CLCS submission but not included in the 2015 submission		Iceland-Norway joint zone (note 9)

(Πηγή:

https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/resources/ArcticmapRussianonlyclaims05_08_15.pdf)

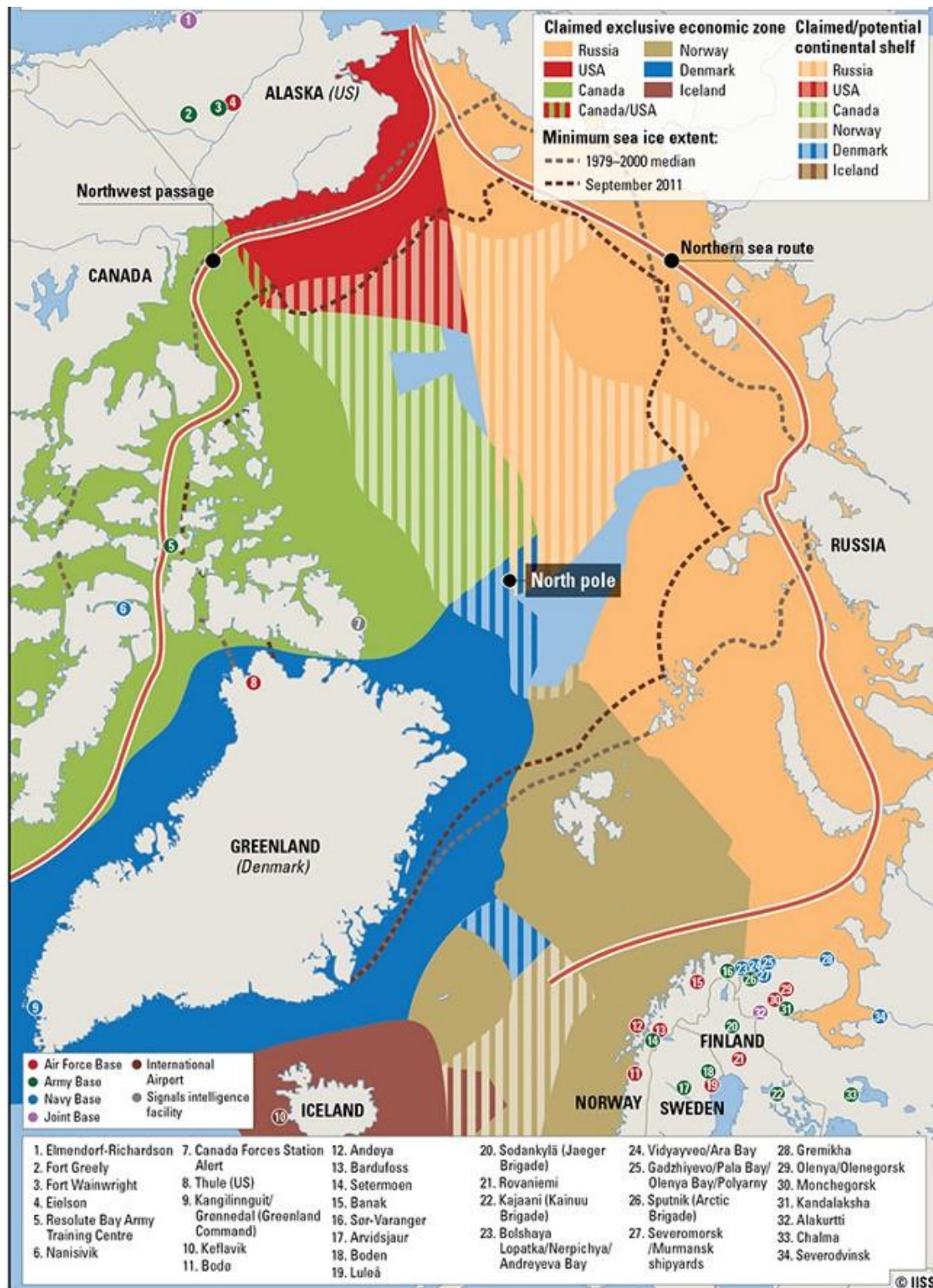
Εικόνα 9: Οι διεκδικήσεις των Αρκτικών 5 για εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα

Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region

(Πηγή: <https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/resources/Arcticmap04-08-15.pdf>)

Εικόνα 10: Οι επικαλύψεις στις διεκδικήσεις των Αρκτικών 5 για εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα

(Πηγή: Μάζης Ι, «Γεωπολιτική πραγματικότητα στο δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Άλλοθι», Αθήνα, Παπαζήση, 2014, σελ. 153)